

2023 Eğitim Vizyon Belgesi Bağlamında Coğrafya Dersi Öğretim Programının Değerlendirilmesi

Evaluation of Geography Curriculum in the Context of the 2023 Education Vision Document

Yavuz AKBAŞ

¹Trabzon Üniversitesi, Fatih Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi Ana Bilim Dalı, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Trabzon, Türkiye

Öz

Bu çalışma, Millî Eğitim Bakanlığı'nın hazırlamış olduğu ve 23 Ekim 2018 tarihinde kamuoyuna sunulan, 2023 Eğitim Vizyonu Belgesi bağlamında 2018 Coğrafya Dersi Öğretim Programı'nın (CDÖP) değerlendirilmesini amaçlamaktadır. 2023 Eğitim Vizyonu Belgesinde "İçerik ve Uygulama" başlığı altında öğretim programları, ders içerikleri, derslerde öğrencilere kazandırılması beklenen beceriler ve değerler ile ilgili ilkelere yer verilmiştir. Belirtilen temel ilkeler ve yaklaşım çerçevesinde coğrafya derslerinin önemi ve gerekliliği, öğretim programlarındaki değişimler ve güncel CDÖP ile vizyon belgesinde belirtilen ilkeler arasındaki uyum ve tutarsızlıklar, bu çalışmada ele alınan temel konuları oluşturmaktadır. Özellikle 2018 CDÖP'nin genel yapısı ve öğeleri (hedef-kazanım, kapsam-içerik, öğretme-öğrenme durumları ve ölçme değerlendirme) ve bu özelliklerin vizyon belgesinde yer alan temel ilkelerle örtüşme durumu literatür ve ilgili dokümanlara dayalı olarak tartışılmıştır. Ayrıca, Avrupa ve Türkiye yetkinlikler çerçevesinde ortaya konulan standartlar da göz önüne alınarak 2018 CDÖP'nin tüm boyutlarına yönelik eleştirel değerlendirmelere yer verilmiştir. Çalışma sonunda vizyon belgesi ve farklı ülkelerdeki uygulamalardan hareketle öğretim programına yönelik öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Coğrafya, coğrafya eğitimi, eğitim vizyon belgesi, öğretim programı

ABSTRACT

This study aimed to evaluate the 2018 Geography Curriculum in the context of the 2023 Education Vision Document prepared by the Ministry of National Education and presented to the public on October 23, 2018. In the 2023 Education Vision Document, under the title of "Content and Practice," the principles related to the curricula, course contents, skills, and values expected to be gained by the students in the courses are included. Within the framework of the stated basic principles and approach, the importance and necessity of geography courses, the changes in the curriculum, and the compatibility and inconsistencies between the current Geography Curriculum, and the principles stated in the vision document constitute the main topics discussed in this study. In particular, the general structure and elements of the 2018 Geography Curriculum (Learning outcomes, Scope-content, teaching-learning situation, and assessment and evaluation) and the overlap of these features with the basic principles in the vision document were discussed based on the literature and related documents. In addition, critical evaluations of all dimensions of the 2018 Geography Curriculum were included, considering the standards set within the framework of European and Turkish competencies. At the end of the study, suggestions for the curriculum were presented based on the vision document and the practices in different countries.

Keywords: Curriculum, education vision document, geography, geography education

Giriş

Ülkelerin temel aldıkları eğitim felsefeleri ve eğitim politikaları, eğitim faaliyetlerinin ana çerçevesini oluşturan temel unsurlardır. Bunlar, ülkelerin geçmişten günümüze sahip oldukları sosyal, kültürel, ekonomik, politik gibi birçok alandaki birikim ve hedeflerinden bağımsız değildirler. Örneğin, tarihsel birikim ve zenginliği ile Türkiye, tüm alanlarda kendi ihtiyaçlarını karşılayabilen, ihtiyaç duyduğu bilgi ve teknolojiyi kendi üreten, elde ettiği kazanımlarla refah düzeyini arttıran; elindeki kaynak ve

Geliş Tarihi/Received: 28.02.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 23.09.2022

Yayın Tarihi/Publication Date: 28.12.2022

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:

Yavuz AKBAŞ

E-mail: yavuzakbas52@gmail.com

Cite this article as: Akbaş, Y. (2022). Evaluation of geography curriculum in the context of the 2023 Education Vision Document. *Eastern Geographical Review*, 27(48), 49-64.

Copyright©Author(s) - Available online at eastgeography-ataunipress.org

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

birikimi hâkim dünya nizamındaki sömürü anlayışının tersine dost ve kardeş ülkelerle paylaşan bir medeniyet anlayışının asli aktörü olarak kendini konumlandırmaktadır. Tüm hedeflerin planlanması, icrası ve sürdürülmesinin öznesi insandır. İnsan kaynağı bir ülkenin sahip olduğu imkân ve kabiliyetleri, en verimli şekilde kullanmasında başat unsurdur. Bu kaynağın ülke gerçekleri ve hedefleri bağlamında gerekli bilgi, beceri ve değerlere sahip olması eğitim faaliyetleri çerçevesinde gerçekleşmektedir. Geleceğe yönelik tüm planların temeli ve yapılabirliği eğitime bağlıdır demek yanlış olmayacaktır. Eğitim konusunda temel bir anlayış ve yol haritası, kendi kültürel kodlarından, değer ve birikimlerinden hareketle çağdaş dünyanın gereklerini dikkate alarak deneme yanılma ile vakit kaybetmeden bilimsel bir bakış açısına sahip olarak yapılandırılmalıdır. Bu konuda alınacak kararlar ve atılacak adımlar, alanın uzmanları, uygulayıcıları ve paydaşları tarafından yapılan değerlendirme ve katkılara dayalı olmalıdır.

Darülmualimin, Darülmualimin-i Rüşdî, Dârülmualimât, Darülmualimin-i Âliye ve Darülfünun gibi kurumlardan hareketle modern anlamda 170 yıllık geçmişe dayanan yükseköğretim geleceğine ve öğretmen yetiştirme tecrübesine sahip olan ülkemizde, eğitim konusunda yapılacak düzenleme ve planlamanın merkezinde akademisyenler, öğretmenler ve konuyla ilgili sivil toplum kuruluşları yer almalıdır. Millî Eğitim Bakanlığının hazırlamış olduğu ve 23 Ekim 2018 tarihinde kamuoyuna sunulan, 2023 Eğitim Vizyonu belgesinde “Çağın ve geleceğin becerileriyle donanmış ve bu donanımı insanlık hayrına sarf edebilen, bilime sevdalı, kültüre meraklı ve duyarlı, nitelikli, ahlaklı bireyler yetiştirmek” amacına yönelik bir çerçeve oluşturulmuştur (MEB, t.y., s. 7).

Bireyin kendini tanıması, mili ve evrensel değerlere sahip olması, bilgi, beceri ve değerleri ile bütüncül bir anlayış içinde yetişmesi güçlü bir şekilde vurgulanmakta olup; öğretmenlerin, belirtilen hedeflere ulaşmada, öğrenciyi tanıma, onun ihtiyaçlarına göre öğretim programı revize etmede, okullar arası eşitsizliği ortadan kaldırmadaki yadsınamaz rolü ve etkinliği vizyon belgesinde açıkça belirtilmektedir. Bu konu ilgili dokümanda, “Geleceğimize yön verecek vizyonumuz, öğretim programını bilgidan beceriye, beceriden görgüye taşımaya hedeflerken başarının anahtarı olarak öğretmen eğitimini koşul olarak görmektedir. İyi yetişmiş öğretmenlerin olduğu bir sistemde “çerçeve öğretim programı” yeterlidir. Usta bir öğretmen, öğretim programını çocukların ihtiyacına göre anında yeniden inşa eder, fırsat eğitimi yapar. Öğretmen yeterli olgunluğa ve güce erişmezse içerik, teknoloji, fiziksel altyapı değerini bulamaz” (MEB, t.y., s. 9) şeklinde ifade edilmiştir. İlâveten, toplumun kültürel dokusuna değinilmiş, eğitim anlayış ve uygulamaları, içinde geliştiği kültüre özgü olduğu, eğitim sistemini oluştururken ya da sorunlarına çözüm ararken o sistemi oluşturan kültürün ve toplumun özelliklerini göz önünde bulundurmanın gerekliliği dile getirilmiştir. Vizyon belgesinde eğitim felsefesi, temel politikalar, içerik ve uygulama, okul gelişim modeli şeklindeki başlıklar kapsamında genel bir çerçeve sunulmuş ve ölçme değerlendirme, yabancı dil eğitimi, özel eğitim gibi eğitim sisteminin bileşenlerine yönelik 17 başlık altında temel hedefler ve içeriklerine yer verilmiştir. Öğretim programları ile ilgili temel ilkeler, “İçerik ve Uygulama” başlığı altında öğretim programları ve içerik ile ilgili ilkelere değinilmiş olup, özellikle temel becerilere ilişkin zorunlu dersler dışında ders sayı ve içeriklerinin azaltılacağı/kaldırılacağı şeklinde bir yaklaşım benimsenmiştir. Temel becerilere bağlı dersler netleştirilmemiş olup coğrafyanın bu temel dersler arasında yer alması bir zorunluluk olarak düşünülmektedir. Bu bağlamda coğrafya dersinin ülkemiz eğitim sistemindeki

yeri ve önemini; gelecek nesillerin daha yaşanabilir bir dünyaya merhaba diyebilmesi, milli benliklerinin zeminini oluşturan vatan topraklarından başlayarak dünyayı, onu oluşturan fiziki ve beşerî sistemler arasında bağlantıları ve ilişki ağlarını anlayabilmesi için coğrafi bilgi ve becerilerin neden gerekli olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır.

Neden Coğrafya Eğitimi?

• Uluslararası Coğrafya Birliği Coğrafya Eğitim Komisyonuna (International Geographical Union Commission on Geographical Education [IGU-CGE]) göre, coğrafya eğitimi günümüz ve gelecekte dünyada aktif ve sorumluluk sahibi (bilinçli) bireylerin/ vatandaşların yetiştirilmesi için vazgeçilmezdir. Sürdürülebilir kalkınma, milli kültürü edinme, diğer kültürler, uluslar, ırklar ve dinler açısından anlayışı, hoşgörü ve dostluğu destekleme, barışı sağlama konularında coğrafya eğitimi önemli katkılar sağlamaktadır (IGU-CGE, 1992). Çevresel sorunların bir yandan kaynağı diğer yandan da çözümünün bir parçası olarak insanın, üretim ve tüketim faaliyetlerinin artmasına bağlı olarak doğal çevrede oluşan kirlilik, bozulma ve stresi, doğanın sınırlarını nasıl zorladığı ve baskıladığını fark etmesi; sürdürülebilir bir dünya için neler yapılması gerektiğine ilişkin bilinç kazanması coğrafya eğitiminden bağımsız düşünülemez. Girgin (2001, s. 132) tarafından da belirtildiği gibi “Dünyanın her yerinde farklı kültürlerin kullandığı arazi bölümleri farklı biçimlerde örgütlenmiş ve bunların her birinin doğayı algılama geleneklerindeki ayrıntılar, büyük farklar doğurabilecek niteliktedir. Başka bölge, ülke hatta kıtalardaki bu ilginç doğal ve beşerî çevreleri algılayabilmek genellikle coğrafyanın mekân boyutunun iyi öğrenilmesine bağlıdır”. Farklı kaynaklardan hareketle coğrafya öğrenmenin hangi konu/durumlar için gerekli, yararlı ve vazgeçilmez olduğu kısa maddeler şeklinde açıklamak gerekirse bunlar:

- Dünya üzerinde farklı kültürleri, yaşam biçimlerini, insanların sahip oldukları değerleri tanıma, farkına varma ve bunları koruma adına bilinç geliştirme,
- Yerel, bölgesel ulusal ve uluslararası ölçekte doğal çevrenin korunmasına, sorunların çözümünde rol alamaya yönelik bilinç oluşturma, çevrenin doğal ortam özelliklerini tanıma,
- İnsan ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik üretim faaliyetleri ve kaynak kullanımı ile doğal çevrenin tahribi ve kaynakların aşırı kullanımı arasındaki dengeyi koruma; bu konuyu göz ardı eden ekonomik model ve faaliyetlere karşı tavır alma,
- Dünyadaki farklı ölçekteki olayları ve mekânsal ilişkileri anlama için konum bilgisi ve konum analizi becerisine sahip olma,
- Dünya üzerinde doğal, beşerî sistemleri ve bunların birbirleri üzerindeki etkileri ve farklı doğal, ekonomik, kültürel ortamları anlama,
- Dünya ile ilgili bilgi sahibi olmak için mekânsal bakış açısı sağlama,
- Bireysel ve toplumsal konulara yönelik (nerede yaşamalıyım? sorusundan sosyal refah, çevre koruma ve uluslararası konulara kadar) etkili kararlar alma,
- Bölgelerin değişen coğrafi özelliklerini kelimeler, haritalar ve grafikler ile tasvir etme,
- Dünya üzerinde ekonomik, sosyal, politik çevresel problemlerin nedenlerine yönelik mekânsal analizler yapabilme, dünya sorunları hakkında bilgi sahibi olma,
- Yaşadığı mekândan başlayarak kendini, yaşadığı toplumu ve farklı insanları tanıma, saygı gösterme, hak ve özgürlüklere sahip çıkma,

- Kaynakların, kültürün, çevrenin devamlığını sağlamanın önemini kavrama ve her alanda sürdürülebilir bir yaşam tarzının oluşmasına katkı sağlama,
- Sürdürülebilir kalkınma bağlamında doğanın, ekonominin ve toplumun sürdürülebilirliğine yönelik anlayış geliştirme,
- Yaşadığı toplumun bir bireyi olarak yaşadıkları sorunlara çözüm arayan, ilişkide olduğu toplulukları, sorunları ve potansiyellerini bilen ve bunu kullanan etkin vatandaşlar yetiştirme, yurt sevgisi ve vatandaşlık bağlarını güçlendirme,
- Ülke savunmasında, ülke kaynaklarını ve potansiyelini anlama ve buna göre doğru kalkınma planları hazırlama,
- Yaşadığı mekânı ve mekânsal unsurların dağılışını anlamada haritalardan/temsil araçlarından yararlanma,
- Dünyaya ilişkin hem hümanist hem de bilimsel bir bakış açısı kazandırma,
- Dünyada genel olarak olayların gidişini izleyebilme ve evrensel bir görüş, düşünme tarzı, başka bir ifade ile tüm olaylara geniş açıdan bakma alışkanlığı kazandırma,
- Farklı toplumlar ve kültürlerle tanışarak, farklı ulus/toplulukların birbirine nasıl bağlı olduklarını anlamalarına,
- Ülke menfaatlerinin, şahsi menfaatlerin üzerinde olduğunu kavrama,
- Milletlerin refah ve mutluluklarının coğrafi çevreden yararlanma derecesine ne kadar bağlı olduğunu gösterme,
- Milli ve evrensel değerleri kazanma, şeklinde sıralanabilir (Alım & Altaş, 2005; Atalay & Atalay, 2001; Bednarz ve ark., 2013; Girgin, 2001; IGU-CCE, 1992, 2000, 2016; Marran, 2003; Maude, 2010; Şahin, 2001).

Ülkemiz özelinde, yurttaşlarımızın Türkiye'nin jeopolitik, jeostratejik konumunu ve önemini bilmesi, uluslararası birçok konunun/sorunun bir öznesi olarak öne çıkmasını nedenini kavraması, bu toprakların sahip olduğu yeraltı ve yerüstü kaynakları tanınması ve sahip çıkma iradesi göstermesi; bağlı olduğu uluslararası örgütler hakkında bilinç kazanmasında coğrafya dersi kilit rol oynamaktadır. Bu bağlamda "Vatan duygusunun gelişip kökleşmesinde esas kaynak coğrafya öğretimidir. Milli değerlerin oluşması bir milletin varlığına; milletin devamlılığı ise, bir yurdun varlığına bağlıdır. Vatan coğrafyanın kendisidir" (Aksoy, 2003, s. 58). Taş (2007) tarafından belirtildiği gibi, "ülkemizde coğrafya dersinin üzerinde çok durulması normaldir. Çünkü Türkiye'nin jeopolitik konumu bir bakıma bunu gerektirmektedir. Türkiye, üç ana karanın birbirine en çok yaklaştığı, bunlar arasındaki enerji, ürün ve metallerin taşındığı geçiş güzergâhı üzerindedir. Bunun yanında Ortadoğu, Kafkasya, Balkanlar, Kuzey Afrika gibi dünyanın politik açıdan en kararsız ve çatışma potansiyeli yüksek bölgelere komşu ve etki sahası içinde olması nedeniyle, bu bölgelerde krizlere dönüşen durum, sorun ve karışıklıklar Türkiye'yi etkilemekte, söz konusu yerler hakkında bilgi sahibi olmayı zorunlu kılmaktadır" (s. 38).

Farklı ülkelerde ilkökul düzeyinden başlamak üzere, Rusya ve İngiltere'de olduğu gibi ortaokul ve lise düzeyinde zorunlu ve bağımsız; Avusturalya ve Yeni Zelanda'da beşerî ve Sosyal bilimler, Amerika Birleşik Devletleri'nde sosyal bilgiler /tarih ve coğrafya dersleri kapsamında, coğrafya eğitimine dönük bilgi ve beceriler öğrencilere kazandırılmaktadır. İlkokul düzeyinde adı geçen bu ülkelerde coğrafya ile ilgili temel bilgilere yer veren dersler bulunmaktadır. Örneğin Şili'de tarih derslerine gömülü olarak, Rusya'da "Dünya çevresi (insan, doğa ve toplum)", Çek Cumhuriyeti'nde "insan ve Dünya" (ilkokul), "insan ve Doğa" (ortaokul için) dersi kapsamında coğrafya konularına yer verilmektedir (Australian Curriculum, Assessment and Reporting Authority [ACARA], 2015; Khlebsova ve ark., 2020; Şahin, 2020; Salinas-Silva ve ark., 2015; Spurná

ve ark., 2020). Finlandiya'da 1 ve 4. sınıfta doğa bilimi olarak (Çevre ve Doğa), 5-6. sınıfta coğrafya ve biyoloji, 7-9. sınıflarda ise bağımsız olarak yerel yönetimlerin tercihleri doğrultusunda coğrafya dersine yer verilmiştir (Solem ve ark., 2013). Bazı ülkelerde okuldaki coğrafya, fen bilimleri ile entegre iken (örneğin, Finlandiya'da coğrafya öğretmenleri genellikle biyoloji öğretir), bazılarında ise sosyal bilimlerle bütünleştirilerek ele almaktadır (İngiltere, ABD, Japonya'da olduğu gibi). Farklı ülkelerin coğrafya ile ilgili öğretim programlarında bahsedildiği gibi farklılıklar olsa da, günümüzde coğrafya eğitimine verilen önemin arttığı ve öğrencilere coğrafi bakış açısı ile bilgi, beceri ve değerlerin kazandırılmasının önemi yapılan birçok çalışma ve raporda yer almaktadır (ACARA, 2011; DfE, 2014; GENIP, 2012; IGU-CCE, 1992, 2000, 2015, 2016).

Etkili bir coğrafya eğitimi için doğrudan bilgi vermek yerine, güncel sorunların kavranması ve çözümlerine odaklanılmalıdır. Coğrafyanın ulaşım, kıtlık, yoksulluk, doğanın korunmasına ve sürdürülebilir kalkınma, yerel ve bölgesel küresel sorunlara yönelik çözüm üretmedeki gücünü öğrencilere göstermek, coğrafi sorgulamalar yoluyla onları benzer sorunlara çözümler üretmeleri için teşvik etmek oldukça önemlidir. Ekonomik ve siyasal problemleri anlayarak, çözüm yolları üretme yeteneği kazandırmak coğrafya öğretiminin genel amaçları arasındadır (Aydın & Güngördü, 2015). 2023 Eğitim Vizyonu belgesinde belirtilen; sahip olduğu donanımı insanlık yararına sarf edebilen, bilime sevdalı, kültüre meraklı ve duyarlı, nitelikli, ahlaklı bireyler yetiştirmek ve beşerlikten insanlaşmaya doğru bir inşa eylemini eğitimin odak noktasına koymak hedefleri için, coğrafya dersi temel bir zemin olarak düşünülebilir. Çünkü coğrafya kendi kültürünü, farklı kültür ve yaşam tarzlarını, yaşadığı toprakların kıymetini anlama ve sürdürülebilir yaşama yönelik bireylere kazanımlar sunmaktadır.

Coğrafya derslerinin genel kapsam ve çerçevesi, özel amaçlarına dayalı kazanımlar bağlamında öğretimi yapılacak bilgi, beceri ve değerler öğretim programlarında belirlenmektedir. Ülkemizde coğrafya dersine yönelik birçok öğretim programlarının hazırlandığı ve bazılarının taslak ve kısa süreli olmak kaydı ile sayılarının 17 (Şahin, 2020) olduğu belirtilebilir. 2000 yılı öncesinde 1924 yılından başlayarak, 1927, 1938, 1942, 1957, 1971, 1973, 1982, 1983, 1992'de coğrafya dersi öğretim programında değişikliğine gidilmiştir. 1941 yılında yapılan coğrafya kongresi bu süreçte önemli dönüm noktalarından biri olma özelliği taşımaktadır. Bu kongrede coğrafya eğitiminin temelleri, amaç ve hedefleri konusunda alınan bazı kararlar doğrultusunda kısa süre içinde bir program hazırlanmış, lise ve dengi okullarda zorunlu bir ders olarak coğrafya eğitiminin belli amaçları -Genel coğrafya, Türkiye coğrafyası ile ilgili bilgiler ile vatandaşlık bilinci kazandırmak gibi- belirlenmeye çalışılmıştır. Bu girişimler, coğrafya öğretiminin belirli bir plan ve program dahilinde sürdürülmesini sağlamada gerekli zemini oluşturdukları için önemli bir role sahiptir (Geçit, 2008). 1971 ve sonrasında yapılan programlarda konular ve ünitelerin yanı sıra genel amaçlar da yer almaya başlamıştır. Genel amaçlar 1992 yılında yapılan programlara kadar önemli değişim olmadan varlığını korumuştur (Engin ve ark., 2003; Kaya, 2012; Şahin, 2019; Sözen, 2018; Taş, 2007). Genel Coğrafya, Ülkeler Coğrafyası ve Türkiye Coğrafyası derslerinin ayrı ayrı ele alınmıştır. Yeni kurulan Türk Cumhuriyetleri, ülkeler coğrafyası konularına dâhil edilmiştir. Avrupa Ekonomik İş Birliği

(AET) 1992 programında Avrupa Topluluğu (AT) olarak değiştirilmiştir” (Engin ve ark., 2003, s. 113).

1971-1992 yılları arasındaki programlarda eğitim felsefesi açısından önemli fark yok iken, 2005 yılında yapılan programda bu durum değişmiş, eğitim paradigmasında yaşanan köklü değişim programa yansımıştır. Önceki yıllardan farklı olarak program tasarımında belirgin değişimler olmuş, genel amaçlar ile kazanım, öğrenme alanı, beceri ve değer açık olarak belirtilmiştir. 2005 Coğrafya Dersi Öğretim Programına (CDÖP) kadar programlarda içeriğin daha çok, *Genel, Ülkeler ve Türkiye Coğrafyası* (Fiziki/beşerî) dersleri kapsamında sunulduğu görülmektedir. 2005 CDÖP’te ise tüm dersler *Coğrafya* adı altında birleştirilmiş ve sınıf seviyesine göre *Coğrafya I, II, III, IV* şeklinde isimlendirilmiştir. 2005 CDÖP’ten itibaren 9. ve 10. sınıflarda coğrafya dersi zorunlu olarak, 11. ve 12. sınıflarda ise seçmeli olarak okutulmak üzere kurgulanmıştır. Toplumsal ihtiyaçlar, ülkede ve dünya yaşanan değişim ve gelişmelere bağlı olarak 2011, 2014 ve 2015’te zaman zaman küçük değişiklikler yapılan program; 2017 yılında kapsamlı olarak yenilenmiş, sadece 9. sınıflarda uygulandıktan sonra 2018 yılında revize edilerek, bu çalışmanın konusu olan öğretim programı 2018-2019 Eğitim Öğretim yılından itibaren tüm sınıf düzeylerinde uygulanmaya başlanmıştır. Ülkemizde coğrafya eğitimi 1-3. sınıflarda hayat bilgisi, 4-7. sınıflar arasında sosyal bilgiler dersi kapsamında programında işlenmektedir. Ayrıca 4-8. sınıflar arasında fen bilimleri dersi içinde de iklim, taşlar ve mevsimler gibi konu başlıklarına yer verilmektedir. Ortaöğretim kademesinde ise 2005 yılında yapılan değişiklikle birlikte 9 ve 10. sınıflarda zorunlu (haftada 2 ders saati), 11 ve 12. sınıflarda ise seçmeli dersler (2-4 ders saati) olarak yer almıştır. Son olarak 2018 yılında CDÖP’te değişime gidilmiştir.

Çalışmada, yürürlükte olan son programa yönelik genel değerlendirmeler, mevcut durumun etkinliği ve eksiklikleri belirlenerek, 2023 Eğitim Vizyonu ile olan ilişkisi incelenecektir. Bu kapsamda CDÖP, programın genel yapısı ve öğeleri (hedef-kazanım, kapsam-içerik, öğretme-öğrenme durumları ve ölçme değerlendirme) dikkate alınmıştır. Öğretim programının genel yapısı ve öğeleri aynı zamanda 2023 Eğitim Vizyonu belgesi ile ilişkilendirilerek değerlendirilmiş aşağıdaki sorulara cevap aranmaya çalışılmıştır.

- CDÖP genel yapısı, önceki programlardan farkı ve 2023 Eğitim Vizyonunda bertelen müfredat yaklaşımı ile olan ilişkisi nedir?
- CDÖP’te yer alan **özel amaçların** mevcut durumu, etkili ve eksik yönleri ve 2023 Eğitim Vizyonu ile olan ilişkisi nedir?
- CDÖP’te yer alan **içeriğin ve kazanımların** mevcut durumu, etkili ve eksik yönleri ve 2023 Eğitim Vizyonu ile olan ilişkisi nedir?
- CDÖP’te yer alan **öğrenme-öğretme durumlarının** mevcut durumu, etkili ve eksik yönleri ve 2023 Eğitim Vizyonu ile olan ilişkisi nedir?
- CDÖP’te yer alan **ölçme-değerlendirmenin** mevcut durumu, etkili ve eksik yönleri ve 2023 Eğitim Vizyonu ile olan ilişkisi nedir?

Yöntem

Araştırmada, nitel yaklaşıma dayalı olarak doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Genellikle doküman, “araştırma ile ilgili (görsel görüntüler dahil) çok çeşitli yazılı, görsel, dijital ve fiziksel materyale atıfta bulunmak için bir şemsiye terim olarak kullanılır. Nitel araştırmalarda, araştırma tasarımının bir parçası olan dokümanlar aynı zamanda bir veri kaynağıdır” (Merriam & Tisdell, 2016, s.

162). Doküman incelenmesi araştırılması hedeflenen olgu, olay veya durum hakkında bilgi içeren yazılı materyalleri kapsar. Hangi dokümanın önemli olduğu ve veri kaynağı olarak kullanılabilirliği araştırma problemleri ile yakından ilgilidir (Yıldırım & Şimşek, 2016). Bu çerçevede araştırma soruları ile ilgili olarak incelenen dokümanlar; 2005 ve 2018 Coğrafya Dersi Öğretim Programı, 2023 Eğitim Vizyon Belgesi, farklı ülkelerin (İngiltere, Avustralya, İrlanda vb.) coğrafya öğretim programları ve Türkiye Yeterlilikler Çerçevesidir.

Bulgular

Çalışmada incelenen dokümanlardan elde edilen veriler ve bunlara yönelik alanyazına dayalı tartışmalar, araştırma soruları bağlamında aşağıda farklı başlıklar altında sunulmuştur.

2018 Coğrafya Dersi Öğretim Programının Genel Yapısı ile İlgili Değerlendirmeler

Ülkemizde 2005 yılında öğretmen merkezli ve davranışçı yaklaşıma dayalı eğitimin yerine öğrenci merkezli, salt bilgiyi öğrenemeyen; bilgi, beceri ve değerleri bir bütün olarak öğrencilere kazandırmayı amaçlayan bir eğitim paradigması hâkim olmuştur. Bu kapsamda tüm eğitim kademelerinde yer alan derslerin öğretim programlarında yapılandırmacı yaklaşım anlayışına dayalı; öğrenci merkezli uygulamalara rehberlik edecek özel amaç ve kazanımlara yer veren bir değişime gidilmiştir. Bu derslerden biri de coğrafya dersidir. 1992 yılı ve öncesindeki programlara göre köklü değişimler yapılmıştır. Önceki programlara ilişkin konu temelli ve bilgi odaklı olma, öğretmeni tek bilgi kaynağı ve öğretim sürecinin tek otoritesi olarak görme ve anlamlı öğrenmeden çok ezberlemeye yol açma gibi temalara yönelik eleştiriler dikkate alınmıştır. Farklı ülkelerdeki programlar incelenmiş ve gerekli paydaşların görüş ve önerileri alınmış olup; geçmiş tarihlerde bugüne göre daha aktif olan Avrupa Birliği (AB) üyelik sürecinin bir parçası olarak evrensel değerler ve çok kültürlülük vurgusunun öne çıktığı görülmüştür. 2005 CDÖP’te, öğrenci merkezli ve aktif öğrenme ilkeleri dikkate alınarak, hedefler, amaçlar, öğrenme alanları, beceriler, değerler ile süreç temelli değerlendirme yaklaşımı yer almış olup; değişen eğitim anlayışını yansıtmak ve öğretmenlere bu konuda rehber olmak adına, programın tüm bileşenlerini açıklayan, kazanım bazında etkinlik ve alternatif değerlendirme tekniklerini içine alan yaklaşık 200 sayfalık bir metin olarak hazırlanmıştır. Bu program yapılan revizelerle birlikte 13 yıl boyunca uygulamada kalmıştır. Programda yapılan köklü değişimin sahada ne kadar hayat bulduğu, öğretmenler tarafından ne derece benimsendiği, derslerin öğrenci merkezli öğretim uygulamalarına dayalı olarak yürütülüp nihayetinde programın hedeflerine ne derece ulaştığı ise tartışılmalıdır. Süreç içerisinde öğretmenlerin öğrencilik yıllarından itibaren eğitim aldıkları ve uzun yıllar deneyimledikleri geleneksel öğretim anlayışını değiştirmede yaşadıkları zorluklar (Geçit, 2008), yeterli hizmet içi eğitim almamış olmaları (Artvinli, 2007), programın istediği öğretim ortamına yönelik tecrübe ve pedagojik eksiklikleri; öğretim kurumlarının fiziki alt yapı yetersizlikleri programın amaçlara ulaşmayı engelleyen sorunlardan başlıcaları olmuştur. 2005 CDÖP sonrasında bu sorunların aşılması ve gerekli değişimlerin yapılması konusu program geliştirme sürecinin doğasına bağlı olarak devam etmiş olup; 2018 yılında son hali verilen yeni program yürürlüğe girmiştir. Programın genel yapısına bakıldığında 2005 programına göre önemli bir değişim göstermediği belirtilebilir. Bunun yanında 2018 programının 2023 Eğitim Vizyonu Belgesi ile uyumu konusundaki görüşler aşağıda sunulmuştur.

- 2018 CDÖP'te programın dayandığı eğitim felsefesi ve öğretimin yaklaşımı net olarak belirtilememiştir. 2005 programında aktif öğrenme ve yapılandırıcılığın esas alındığı açık bir şekilde ifade edilirken, yeni programda açık bir ifadeye rastlanmamıştır. Bununla birlikte yeni programın dayandığı, toplumsal, bireysel ve psikolojik, tarihsel ve kültürel, ekonomik temeller hakkında da bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bu durum program geliştirme sürecinin bilimsel yöntem ve esaslara ne derece uygun olarak yapıldığı konusunda şüphe doğurmaktadır. Ayrıca süreci kimlerin yürüttüğü, program oluşturma sürecinde ihtiyaç analizlerinin nasıl yapıldığı, özel amaç, kazanım ve içeriklerin belirlenme süreci hakkında bilgi verilmemiş olması da ayrı bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir.
- 2005 CDÖP vizyon olarak, öğrencilerde yaşadıkları yerden başlayarak ülkemiz ve dünya ile ilgili coğrafi bilinç geliştirmek belirlenmiş iken yeni programda millî ve manevi değerlere sahip olma, temel yetkinliklerle donatılma şeklinde bir perspektif sunmaktadır. Birçok ülkenin (ABD, Avustralya, İngiltere gibi) programında da coğrafya biliminin incelediği konu ve olayları ele alma yaklaşımı ve düşünme tarzını içeren coğrafi perspektif kazandırma şeklinde geçen coğrafya öğretimine özgü bir vizyona yer verildiği bilinmektedir. Bu haliyle 2023 vizyonunda öne çıkan kalbi ile bakabilen; kendi toplumunun değerlerini benimseyerek hayata dair bilgi ve becerileri kazanmış bireyler yetiştirmek yaklaşımıyla programın uyumlu olduğu belirtilebilir. Ancak programda coğrafya dersine özgü bir vizyona ihtiyaç duyulduğu ortadadır. Tüm derslerde örtük, kazanımlarla entegre verilecek değerler ve becerileri coğrafya dersinin vizyonu olarak sunmak, programın uygulanmasında, temel hedefinin ne olduğu konusunda karmaşıklığa ve boşluğun oluşmasına neden olabilir. Örneğin ABD ulusal standartlarında bu durum, ekolojik ve mekânsal boyutlarda coğrafi bakış açısı (geographic lens) kazanmış; bu bakış açısını coğrafi bilgi ve beceriyle birleştiren kullanan/uygulayan (doing geography) bireyler (geographically informed person) yetiştirmek olarak belirlenmiştir (GENIP, 2012). Benzer şekilde ülkemiz programında da öğrencilerin ortaöğretim süresince coğrafya dersleri yoluyla kazanacakları ve hayat boyu kullanabilecekleri bilgi, beceri değer ve tutumları kapsayan ana vizyon belirtilmelidir.
- 2018 CDÖP'te önceki programdan farklı olarak "Avrupa Yeterlilikler Çerçevesi (AYÇ) ile uyumlu olacak şekilde tasarlanan; Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinin Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin Bakanlar Kurulunun 2015/8213 sayılı Kararıyla 19.11.2015 tarihli ve 29537 sayılı Resmî Gazetede yayımlanmasıyla beraber yürürlüğe giren yetkinliklere yer verilmiştir. Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyinin 18.12.2006 tarihli ve 2006/962/EC sayılı *Hayat Boyu Öğrenme İçin Anahtar Yetkinlikler* hakkındaki tavsiye kararının ekinde *Hayat Boyu Öğrenme İçin Anahtar Yetkinlikler-Avrupa Referans Çerçevesi* bulunmaktadır" (Mesleki Yeterlilik Kurumu [MYK], 2015, s. 23). Bu çerçeveye; "Anadilde iletişim", "Yabancı dillerde iletişim", "Matematiksel yetkinlik ve bilim/teknolojide temel yetkinlikler", "Dijital yetkinlik", "Öğrenmeyi öğrenme", "Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler", "İnisiyatif alma ve girişimcilik", "Kültürel farkındalık ve ifade" şeklinde sekiz ana anahtar yeterlik, programda yer almaktadır. Ancak bu yetkinlikler MYK tarafından oluşturulan metinden birebir alınmış olup coğrafya ile ilişkisi, bunların seviyeleri ve yeterlilik ölçütleri belirtilmemiştir. Bu haliyle yeterliklerin, öğrencilerin Avrupa ülkeleri ve ülke içinde diğer okul ve öğrencilerle entegrasyonunu sağlama, hayat boyu öğrenmeyi destekleme ve fırsat eşitliği oluşturma, mesleki gelişim ve istihdama katkı sağlama ile bağlamı oluşturulmadan

programda bulunması; bunların ders sürecinde dikkate alınmalarını ve ölçülmelerini olumsuz etkileyecektir. Ülkemizde yükseköğretimde coğrafya eğitimi alanların, öğretmenlik dışında farklı mesleklerde istihdam edilmeleri konusundaki sorunlar göz önüne alındığında, coğrafya öğretmenlerinin coğrafyanın okul dersi dışında etkinliğini anlamaları ve anlatabilmeleri için de yeterliklere yönelik açıklamaların sınırlı ve alanla ilişkilendirilmediği, bu sebeplerle de genel bir çerçeve olarak kaldığı belirtilebilir. Oysaki Avustralya'nın ilgili öğretim programında coğrafya eğitimi almış bireylerin, çok çeşitli alanlarda kariyer sahibi olabileceğine vurgu yapılmaktadır. Bu alanlar; "çevre yönetimi, doğal afet yönetimi, kentsel planlama ve şehircilik, turizm ve seyahat, pazarlama, gezi yazarlığı; acil durum yönetimi, orman yönetimi, gizli servis, mekânsal bilgi teknolojisi; haritalama, yerel ve bölgesel kalkınma; sosyal planlama, sosyal çalışma, eğitim (öğretmenlik, akademik kariyer)" olarak sıralanmaktadır (ACARA, 2011, s. 3).

- Yeterliklerde gözlemlenen durumun 2018 programında beceriler konusunda da olduğu belirtilebilir. Dersle yönelik becerilerin kapsamı, nasıl uygulanacağı, nasıl öğretileceklerine yönelik örnekler ile ilgili açıklamalara yer verilmeden, beceriler liste şeklinde sunulup, bazı kazanımlarla eşleştirilmiş şekilde programda mevcuttur. Derslerde öğretmenlerin becerileri konulara nasıl entegre edecekleri, bu becerileri geliştirmede kullanacakları kaynak ve araçların neler olduğu, gerekli teknolojik alt yapının (yazılım, donanım) olup olmadığı netleştirilmeden beceri temelli bir öğretimin nasıl gerçekleştirilebileceği düşündürücüdür. Coğrafyanın yer isimleri, nüfus, yerleşme ve fiziki unsurlara ait olgusal bilgilerin aktarımı olan bir ders olmaktan sıyrılıp; öğrencilerin bilgi ve kavramları alan gezileriyle, mekânsal teknolojiler kullanarak yerinde gözlemleyip yerel, bölgesel sorunlara yönelik çözümler üretmek coğrafyanın uygulama boyutunu görmeleri, derslerde becerilerin kazandırması ile yakından ilişkilidir. 2023 Eğitim Vizyonu belgesinde yetkinlikler ve becerilerin eğitim sisteminin temel bileşenlerinden biri olarak görülmüştür. Vizyon belgesinde "Müfredatların çocuklarımızın sunacağı imkânlarla ilişkin temel unsur; öğrenilen her türlü bilgi, beceri ve tutumun bir davranış olarak ortaya çıkmasının ötesinde, çocukların kendilerine ve topluma doğrudan hizmet edebilecek bir yetkinlik olarak yerleşmesidir. Görgü olarak tanımlanabilecek bu unsurun temel dayanağı, birbirini tamamlayan, kavramsal öğrenmeyi ve derinleşmeyi destekleyen ders ve etkinliklerle çocuğun bütüncül gelişimine hizmet etmektir. Kazanılan becerilerin içselleşmesinde her türlü öğrenme içeriği; (a) ilgili, (b) ilişkili, (c) geçişken, (d) analitik ve (e) birbirini tamamlayıcı olarak tasarlanacak ve hayata geçirilecektir. Dolayısıyla müfredat, çocukların ilgi, yetenek ve mizaçları doğrultusunda esnek, modüler ve uygulamalı olarak iyileştirilecektir (MEB, t.y., s. 25)" şeklinde dile getirilmiştir. Bu açıdan bakıldığında 2018 öğretim programı, 2023 Eğitim Vizyonu belgesinin beceri ve yetkinliklere dönük amaç ve vizyonu ile çok da örtüşmediği belirtilebilir.

Güncel programdaki kazanımlar; içerik, beceri, değer ve yeterliklerle anlaşılır şekilde ilişkilendirilmelidir. Kazanımlar açık bir şekilde yazılmadığında ve kazanımda geçen bilgi, beceri ve değer ilişkisi anlamlı bir şekilde kurulmadığında öğretmenlerin zihninde ve ders materyallerinde (kitap, yardımcı kaynaklar) karmaşıklığa yol açmaktadır. Program Finlandiya gibi ülkelerde uygulandığı gibi, genel olarak ana tema ve çerçeveyi belirleyip içerik ve amaçları yerel olarak okullara bırakan bir anlayışı benimsemiyor ise programın daha kapsamlı bir şekilde tasarlanması gerektiği

düşünülmektedir. Program okuryazarlığı, kazanım analizi konularında öğretmenlerin ne düzeyde yeterli olup olmadıkları incelenmeli, olası eksiklere karşı önlemler alınmalıdır. Şekil 1’de görüldüğü gibi programın nasıl okunacağı bir görsel üzerinde gösterilmiş olup, bir yandan kavram ve içeriği diğer yandan değer ve becerilerin kazanım(lar)la eşleştirilmesi bir liste olarak sunulmuştur. Sorun şu ki bu yapı her öğretmen için açık ve net olmayabilir. Öğretmenler, programda kazanım bazında yeterli bilgi sunulmadığı için derslerini planlarken, ilgili içeriği, ilişki kurulması istenen beceri ve değerleri, öğretim etkinliklerini ve kullanılacak ölçme ve değerlendirme yöntemlerini belirlemede ve ders tasarımını oluşturmada zorluk yaşayabilmekte ve öğretim sürecini ders kitabına bağımlı olarak sürdürme eğilimine yönelebilmektedir.

Kazanımlar ile yapılan açıklamalar temel kavram ve çerçevenin oluşturulmasına yardımcı olsa da öğrencilerin öğretim süreci sonucunda hangi yetkinlikleri gösterecekleri açık değildir. Örneğin **“9.1.1.Doğa ve insan etkileşimini örneklerle açıklar”** kazanımı kapsamında dünyadan ve Türkiye’den tarım alanlarının, yerleşmelerin nasıl bir değişim gösterdiğini uydu görüntüleri, farklı haritalar, konuyla ilgili raporlardan inceleyerek sunabilir, şeklinde bu kazanıma ait beceri ve değerleri nasıl edindiğini gösterecek bazı yetkinlikler belirtilmelidir. Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı programlar bazında 9 ve 10. sınıflar için etkinlik kitapları yayınlamıştır. Bu etkinlik kitaplarında daha çok konu temelli ve çoktan seçmeli soruların yer aldığı etkinlik ve değerlendirme araçları bulunmaktadır.

- Programın genel yapısında öğrenme alanlarının yerine üniteler kullanılmıştır. Sarmal program yapısı içinde 9’dan 12. sınıfa kadar belirli temalara göre verilecek bilgi ve becerileri ünite kavramı ile açıklamak doğru bir yaklaşım olarak görülemez. Ayrıca bu sarmal yapının oluşumu, konu/kavram bazında sınıf düzeylerine göre nasıl bir gelişme gösterdiği (hiyerarşi oluşturduğu) açıklanmamıştır. 2023 Eğitim Vizyonu belgesinde öğretim programlarının tüm kademelerde bütüncül, yetenek kümeleriyle ilişkilendirilmiş, esnek ve modüler olarak yapılandırılacağı belirtilmektedir. Bu bütünlük üniteler yoluyla ve Türkiye-Dünya

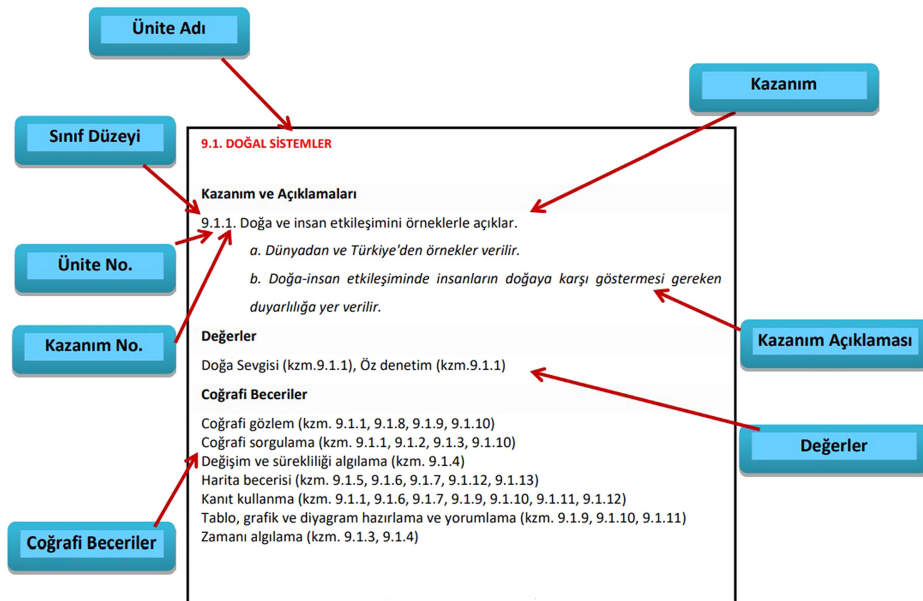
örnekleri şeklinde coğrafya programında yer bulmaya çalışsa da özellikle 9 ve 10. sınıfta çevre, sürdürülebilirlik, küresel sorunlara değinilmediği; 11 ve 12. sınıfta ise temel iklim, harita, yer şekilleri ve nüfus gibi doğal ve beşerî coğrafya konularına daha az yer verildiği böylece bütüncül ve modüler yapının bu programda etkin bir şekilde kullanılmadığı söylenebilir. Buradan hareketle “Çocuklar soru çözme, konu anlatımı gibi bir eğitim anlayışından; üretimi, yapmayı, etkileşimi, derinleşmeyi öne çıkaran bir öğretim programı anlayışına yönelecektir” (MEB, t.y. s. 26) anlayışından uzak kalmaktadır.

- Değerlerin programın özgü yönü olarak vurgulanmasına karşılık bu değerlerin nasıl kazandırılacağına ilişkin herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Dolayısı ile değerler gözden geçirilmeli değer öğretim yaklaşımları kısaca tanımlanmalıdır. Böylece önceki programda da eksik kalan bu bölüm tamamlanmış olacaktır. Ayrıca ilk ve ortaokul öğretim programlarındaki coğrafya ile ilgili konu ve becerilerin özellikle 9. sınıf düzeyinde kazanım ve içerikler belirlenirken dikkate alınması gerekli görülmektedir. Çünkü öğrencilerin ön bilgileri ve hazırlanmışlık düzeyleri etkili bir coğrafya eğitimi için temel teşkil etmektedir.

Programın Özel Amaçları ile İlgili Değerlendirmeler

2018 CDÖP’te genel amaçlar Tablo 1’de görüldüğü gibi fazladan bir amacın eklenmesi ve amaç cümlelerinde yapılan düzenlemeler dışında 2005 programı ile belirgin olarak örtüşmektedir.

Coğrafya, temel inceleme alanı insanın da bir parçası olduğu yeryüzüdür. Dolayısıyla yeryüzünü meydana getiren fiziki ve canlı unsurların dünyanın farklı yerlerinde bir araya gelip etkileşmesi sonucu oluşan yaşam alanlarının yerel, bölgesel ve küresel ölçekte oluşturdukları mekânı/çevreyi incelemektedir. İncelemede odak noktası insan olup, doğa ile insan etkileşiminin şifrelerini, mekâna ilişkin analizler, veriler ve bunlara dayalı çıkarımlar, başta harita olmak üzere farklı grafiksel araçlarla göstererek açıklamaktadır. Çalışma alanı, yerelden küresele çok sayıda ve farklı ölçekte olup; bunlara ilişkin doğal ve beşerî karakterlerinin neden farklılaştığı, aralarında nasıl bir etkileşim olduğu ve belirli bir zaman diliminde bu yerlerde nasıl bir değişim olduğunu -bu zaman dilimi on yıllar ile milyon yıllar arasında

Şekil 1.

Programdaki Ünitelerin, Kazanım ve Açıklamaların Yapısı

Tablo 1.
2005 ve 2018 Coğrafya Dersi Öğretim Programlarının Özel Amaçları

2005 CDÖP Amaçları	2018 CDÖP Amaçları
1. Coğrafya biliminin temel kavram, kuram ve metodolojisini kullanarak araştırmalar yapar ve sonucunu raporlaştırır.	1.Coğrafya biliminin temel kavram, kuram ve araştırma yöntemlerini kullanarak araştırmalar yapması ve sonucunu raporlaştırması,
2. İnsan – doğa ilişkisi çerçevesinde coğrafi sorgulama becerileri kazanır.	2. İnsan-doğa ilişkisi çerçevesinde coğrafi becerileri kazanması,
3. Evrene ait temel unsurları yaşamla ilişkilendirir.	3. Evrene ait temel unsurları hayatla ilişkilendirmesi,
4. Doğal ve beşerî sistemlerin işleyiş ve değişimini kavrar.	4. Doğal ve beşerî sistemlerin işleyiş ve değişimini kavraması,
5. Yakın çevresinden başlayarak ülkesine ve dünyaya ait mekânsal değerlere sahip çıkma bilinci geliştirir.	5. Yakın çevresinden başlayarak ülkesine ve dünyaya ait mekânsal değerleri anlama ve bu değerlere sahip çıkma bilinci geliştirmesi,
6. Ekosistemin işleyişine yönelik sorumluluk bilinci geliştirir.	6. Ekosistemin işleyişine yönelik sorumluluk bilinci kazanması,
7. Doğa ve insanın uyumlu birlikteliği ve sürekliliği için mekânsal planlamanın önemini kavrar.	7. Doğa ve insanın uyumlu birlikteliği ve sürekliliği için mekânsal planlamanın önemini kavraması,
8. Doğal ve beşerî kaynakların kullanımında "tasarruf bilinci" geliştirir.	8. Doğal ve beşerî kaynakların kullanımında "tasarruf bilinci" geliştirmesi,
9. Mekânsal süreçlerin yerel ve küresel etkileşim içinde olabildiğini irdeler.	9. Doğal ve beşerî sistemlerin yerel ve küresel etkileşim içinde işleyişini anlamlandırması,
10. Kalkınma süreçlerinin doğayla uyumlu kılınmasının önemini kavrar.	10. Kalkınma süreçlerinin doğayla uyumlu kılınmasının önemini kavraması,
11. Doğal afetler ve çevre sorunlarını değerlendirerek korunma ve önlem alma yollarına yönelik uygulamalar geliştirir.	11. Doğal afetler ve çevre sorunlarını değerlendirerek bunlardan korunma ve önlem alma yollarına yönelik uygulamalar geliştirmesi,
12. Bölgesel ve küresel düzeyde etkin olan çevresel, kültürel, siyasi ve ekonomik örgütlerin uluslararası ilişkilerdeki rolünü kavrar.	12. Bölgesel ve küresel düzeyde etkin olan çevresel, kültürel, siyasi ve ekonomik örgütlerin uluslararası ilişkilerdeki rolünü kavraması,
13. Coğrafi birikim ve sentez ülkesi olan Türkiye'nin bölgesel ve küresel ilişkiler açısından konum özelliklerini kavrayarak sahip olduğu potansiyelin bilincine varır.	13.Coğrafi birikim ve sentez ülkesi olan Türkiye'nin bölgesel ve küresel ilişkiler açısından konum özelliklerini kavrayarak ülkesinin sahip olduğu potansiyelin bilincine varması,
14. Coğrafi değerlerin "vatan bilincinin" kazanılmasındaki önemini özümser.	14.Coğrafi bilgilere sahip olmanın "vatan bilinci" kazanılmasındaki önemini kavraması,
	15.Türkiye'nin yeni vizyonuna uygun olarak başta Türkiye ile yakın ilişkisi bulunan bölgeler ve ülkeler olmak üzere dünyadaki gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler hakkında bilgi sahibi olması amaçlanmaktadır.

değişebilmekte- gibi sorulara yanıtlar coğrafya ile aranmaktadır (ACARA, 2011). Coğrafya eğitimi ile bireylere, yaşadıkları dünyayı anlama, sosyal adaleti sağlama, kendi kültürel kimliğini benimseyip kendi ülkesine ilişkin temel sorumluluklarının farkında olarak ulusal çıkarlarını korurken diğer kültürlerle saygı duyma ve uluslararası dayanışmanın önemini kavrama; günümüzde karmaşık hale gelen çevresel, sosyal ve kültürel sorunların farkında olup sürdürülebilir kalkınma, doğayı ve kültürel çeşitliliği koruma konularında sorumlu bir yurttaş olmada önemli bir öğrenme ve öğretim ortamı fırsatı sağlanabilmektedir.

2018 CDÖP'nin özel amaçlarında ana tema olarak coğrafi bilgi ve kavramlar, yer ve mekân, ekolojik/çevre, beceri ve değerlere odaklanıldığı anlaşılmıştır. Coğrafya ile ilgili, temel kavram ve kuramlara, coğrafi araştırma yöntemlerine hâkim olmak ilk amaç olarak belirtilmiştir. Genel amaçlarda *mekân ve yer boyutunda*; yakın çevresinden başlayarak yaşadığı mekânı tanıma, mekânı oluşturan unsurları, zaman-mekân bağlamında mekânsal değişim ve gelişimi anlama, Türkiye ile yakın ilişkide olan ülkelere ait temel bilgilere sahip olma, mekân kullanımı ve bu mekânın planlaması konusunda bilinçli olma, vurgulanmaktadır. *Ekoloji/çevre boyutunda*; kaynak kullanımı konusunda duyarlı olma, sürdürülebilir kalkınma ve çevrenin korunması ve bu konularda uluslararası dayanışma ve iş birliğinin önemi konusunda gerekli bilgi, beceri ve sorumluluğa sahip olma öne çıkmaktadır. *Değer boyutunda*; kendi kültürel kimliğinin ve ülkesinin değerini bilme, vatanını sevme, tasarruf bilincine sahip olma vurgulanmıştır. *Coğrafi beceriler*

boyutunda; sentez ve sorgulamalar yoluyla düşünce becerileri öne çıkarılmıştır. Bu noktada özel amaçlara: (a)Türkiye'nin konumsal özelliklerine, (b) doğal afetler ve çevre sorunlarına, (c) çevresel, kültürel, siyasi ve ekonomik örgütlerin uluslararası ilişkilerdeki rolüne, (d) doğal ve beşerî sistemlerin işleyiş, süreklilik ve değişime, (e) kalkınma süreçlerinin doğayla uyumlu kılınmasına yönelik konularda coğrafi araştırma ve sorgulamalara yönlendirilme olduğu anlaşılmaktadır. Bu konular olgusal bilginin ötesinde, kanıt kullanma, argüman oluşturma, analiz, sentez ve değerlendirmeler gerektirdiği için coğrafi sorgulama becerisini işe koşmayı gerektirdiği açıktır.

Programda 12. sınıf sonunda öğrencilerin, ülkesini, dünyayı tanıyan ve işleyişindeki temel dinamikleri bilen, edindiği bilgileri günlük hayatında karşılaştığı sorunların çözümünde kullanan ve karar verebilen, toplumsal ve küresel sorunlara karşı inisiyatif alabilen, problem çözebilen, bireyler olarak yetiştirilmesi hedeflenmektedir. Günümüzde etkili bir coğrafya eğitimi için bilginin yanında beceri, değer ve coğrafi bakış açısının gerekli olduğu bilinen bir gerçekliktir. Uluslararası belge ve farklı ülkelerin öğretim programlarına da yansımış olan bu anlayışı, öğretim programının genel amaçlarında görmek mümkündür. Genel amaçlara yönelik olarak belirlenen bazı eksiklik ve eleştiriler ise aşağıda sıralanmıştır.

- Amaçların hangi tema, ünite ve konularla ilişkili olduğu net olarak anlaşılmamaktadır. Özel amaçlara yönelik yeterliklerin belirli olmadığı için bu hedeflere ulaşma durumunu ölçme

değerlendirme mümkün olmamaktadır. Kazanımlar ile genel amaçlar arasındaki bağlantı kurulamadığı belirtilebilir (Süzen, 2019). Örneğin diğer amaçlardan farklı bir fil yapısına sahip olan “Türkiye’nin yeni vizyonuna uygun olarak başta Türkiye ile yakın ilişkisi bulunan bölgeler ve ülkeler olmak üzere dünyadaki gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler hakkında bilgi sahibi olması amaçlanmaktadır” amacının hangi ünite, kazanım ve konularla ilişkili olduğu açık değildir. Ülkeler coğrafyası şeklinde organize edilmiş bir ünite ya da öğrenme alanı bulunmamaktadır. Türk dünyası ülke ve bölgelerinin incelemesini sağlayacak bir kazanım da bulunmamaktadır. Bu durumda bu amaç boşa çıkmış olmaktadır. Özel amaçlar genel bir bakış açısını, ana temayı öne çıkarmalıdır. Son olarak eklenen amaç, “bilgi sahibi olması” şeklinde düzenlenmiş olup; analiz, sentez ve değerlendirmeye dönük diğer amaçlarla ve programın temel felsefesi ile örtüşmemektedir. Yeni vizyondan ne kastedildiği net olmayıp yoruma açıktır. Bu amaç, “Türkiye’nin yakın ilişkide olduğu ülke ve bölgelerinin coğrafi özelliklerini kavrar ve bu bölgelerle olan ekonomik, siyasi ve kültürel bağlarına yönelik çıkarımlarda bulunur” şeklinde revize edilebilir. Ülkeler coğrafyası bağlamında bir ünite yapısı olmadığı için bu amacın çıkarılması da düşünülebilir.

- Coğrafyanın değişen dünyada sorunlara çözüm bulmada özellikle gelişen mekânsal teknolojiler sayesinde sunduğu imkânları yansıtan bir amaç bulunmamaktadır. Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS), yer ve mekânların, harita başta olmak üzere temsil araçlarını kullanma, üretme ve değerlendirme ile ilgili bir genel amaca yer verilmemiş olup, “Evrène ait temel unsurları hayatla ilişkilendirmesi” amacı gibi net olmayan, çok soyut, coğrafyanın sınırlarını zorlayan amaçlar mevcuttur. Burada amaç evrenin ve dünyanın oluşumu ile ilgili olay ve süreçlere yönelik astronomi konuları mı yoksa dünyanın şekli ve hareketlerine bağlı sonuçların hayatımızdaki etkileri mi açık olarak anlaşılmalıdır. CDÖP’te, 2023 Eğitim Vizyonu belgesinde belirtilen “teknolojilerdeki yenilikler, ekonomik ve çalışma hayatındaki değişiklikler ve uluslararası etkileşimin yükselişi gibi konular, çekirdek müfredatlar içinde temel konular arasında gösterilecektir” ilkesinin tam olarak benimsenmediği anlaşılmaktadır.
- Programda sürdürülebilirlik, kültürel kimlik, milli ve evrensel değerler, kültürel çeşitlilik konularına örtük olarak değinilmiştir. Ulusal ve küresel vatandaşlığa ise doğrudan ya da dolaylı bir vurguya rastlanılmamıştır. Coğrafya eğitimi bahsi geçen konularda dünyada var olan sorun ve problemleri anlama ve çözüme iradesine sahip bireyler yetiştirmek için büyük bir fırsat olarak görülmektedir (ACARA, 2011; GENIP, 2012; Taş, 2007). Amaçlarda bahsi geçen konuda açık ifadeler olmalıdır. Amaçların sayısı azaltılmalı, genel çerçeve ve bakış açısını, temaları ve eğitim felsefesini yansıtacak şekilde düzenlenmelidir. 2023 Eğitim Vizyonunda belirtilen araştırma ve beceri temelli bir öğrenme vurgusu ve perspektifi, amaçlara yansıtılmalıdır. Amaçlarda, yaşadığı toplumda ve dünyada karşılaştığı sorunların çözümünde; coğrafi araştırma yöntemlerini ve bilimsel düşünme becerilerini kullanabilen, kanıt ve verilere dayalı olarak kendi argümanlarını oluşturan ve fikirlerini toplumla paylaşabilen ve karar verme becerisini etkin biçimde kullanabilen bireylerin yetiştirilmesine yönelik ifadelerle yer verilmesi, toplumun ihtiyaç duyduğu nitelikteki bireylerin yetişmesine katkı sağlayacaktır. Dolayısı ile “Coğrafyanın kullanmakta olduğu bilimsel süreç, yöntem ve mekânsal teknolojilerin günlük hayatta yaşanan problemlere getirmiş olduğu çözümlere yönelik farkındalık kazanır” şeklinde bir amaç eklenebilir.

- Hedefler belirlenirken, daha önceki öğretim kademelerinde coğrafya ile bağlantılı olan sosyal bilgiler ve fen bilimleri derslerinin içerikleri ve hedefleri de dikkate alınmalıdır. ABD, Avustralya, Yeni Zelanda, Rusya gibi ülkelerde 1. sınıftan başlayarak 10 ya da 12. sınıfa kadar öğrencilerin coğrafya dersinde hangi bilgi ve becerileri kazanacakları bir bütün içinde belirli bir sıra ile organize edilmekte ve her sınıf düzeyine ilişkin amaç ve yetkinlikler belirlenmektedir. Programda amaçların nasıl belirlendiğinin net ifade edilmemesi ve coğrafya ile ilişkili derslerin amaçlarından bağımsız ele alınması bir eksikliklerdir. Bu durum öğrencilerin konulara ilişkin ön bilgilerinin, hazırlanmışlık düzeylerini dikkate almadan amaçların hazırlandığı fikrine neden olmaktadır. Netice itibarı ile sosyal bilgiler ve fen bilimleri derslerinin ile programdaki amaçlarının ilişkilendirilmesi gerekli görülmektedir.

Programın İçerik ve Kazanım Boyutuna Yönelik Değerlendirmeler

2018 CDÖP’te içerik bilgi odaklı değildir. Bilginin yanında gerekli beceri ve değerlere yer verilmiştir. İçerik organize edilirken öğrenme alanı yerine üniteler kullanılmıştır. Coğrafya, farklı ölçekteki mekânlar bağlamında insan-çevre etkileşimini konu almakta, kendine has yöntem ve teknolojileri kullanarak ve doğa ve beşeri bilimlerden yararlanarak sentezler yaparak; geçmiş, günümüz ve gelecek boyutlarında insan doğa etkileşiminde yaşanan değişim, gelişim ve sürekliliği ortaya koymaya çalışmaktadır. Coğrafya biliminin çalışma alanı ve bilimsel bilgi elde etmede kullanılan yöntem, araç ve teknolojiler ile ortaya koyduğu olgu, kavram, teoriler, coğrafya eğitiminin temelini teşkil etmektedir. Örneğin IGU tarafından: (a) Lokasyon (Konum) ve Dağılım, (b) Mekân (Yer), (c) İnsan-Çevre İlişkileri, (d) Mekânsal Etkileşim, (e) Bölge, coğrafi çalışmaların temel kavramları olarak belirlenmiştir (IGU-CCE, 1992). Bu kavramların, ABD, Avustralya ve Türkiye gibi ülkelerde sistematik ve sarmal program anlayışına dayalı hazırlanmış coğrafya öğretim programlarında (IGU-CCE, 1992; MEB, 2005); belirli bir konu ile ilgili, bilgi, kavram, beceri ve değerlerin bir arada organize edildiği temalarda (öğrenme alanı/ünite) yer aldığı görülmektedir. Söz konusu temalarda insan çevre etkileşiminde etkili olan fiziki ve beşerî unsurlar, bunların değişen özelliklerine bağlı olarak yeryüzünde oluşturdukları yer ve mekânlar yer almaktadır. Farklı ülkelerdeki öğretim programlarına bakıldığında (ACARA, 2011; DfE, 2014; GENIP, 2012; Government of Ireland 1999; MEB, 2005; Spurná ve ark., 2020) tespit edilen ana temalar/öğrenme alanları aşağıda Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2’de görüldüğü gibi farklı ülkelerdeki öğretim programlarında içeriğin belli temalara göre yapılandırıldığı, içeriklerde bilgi, beceri ve değerlere bir bütün olarak vurgu yapıldığı ifade edilebilir. IGU tarafından belirlenen tematik program anlayışıyla da uyum gösteren fiziki, beşerî sistemler ve ekosistem ile ilgili içerikler; coğrafi bilgi edinme yolları ve coğrafi sorgulama becerileri ile çevre koruma başta olmak üzere değerleri de içerecek şekilde yapılandırılmıştır. Ülkemizde 2005 CDÖP ile başlayan tematik program yapısının oluşturulmasında, ABD’den etkilendiği ve 1994 yılında hazırlanan programdaki temalardan yararlandığı anlaşılmaktadır. Bu ana temalar 2005 öğretim programında öğrenme alanı olarak tanımlanıp organize edilmiştir. Öğrenme alanları, “Coğrafya öğretiminde öngörülen bilgi, beceri ve değerler ve tutumların sistematik bir şekilde ilişkilendirildiği tema ve konu alanlarından oluşmaktadır” (MEB, 2005, s. 35) ve dört temel unsur olarak gruplandırılmıştır. Bu unsurlar aşağıda Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 2.
Farklı Ülkelerin Öğretim Programlarındaki Ana Temalar/Öğrenme Alanları

Ülkeler	Temalar					
ABD	Mekânsal İfadesi ile Dünya	Yer ve Bölgeler	Fiziki Sistemler	Beşerî sistemler	Çevre ve Toplum	Coğrafyanın Kullanımı
Türkiye*	Küresel Ortam: Bölgeler ve Ülkeler	Mekânsal Bir Sentez: Türkiye	Fiziki Sistemler	Beşerî sistemler	Çevre ve Toplum	Coğrafi Beceriler ve Uygulamalar
Çekya	Doğal Çevre	Sosyal Çevre	Bölgeler	Çevre	Coğrafi Bilgi ve Okul Dışı Eğitim.	
İngiltere	Konum Bilgisi	Yer Bilgisi	Fiziki ve Beşerî Coğrafya	Coğrafi Beceriler ve Arazi Çalışması		
İrlanda	Doğal Çevre	Beşerî Çevre	Çevresel Bilinç ve Duyarlılık			
Avustralya	Coğrafi Bilgi ve Kavrama (Yer, mekân, ölçek, konum, sürdürülebilirlik.)	Coğrafi Sorgulama ve Beceriler				

2018 CDÖP'te bir önceki programdan farklı olarak içerikte, öğrenme alanı kavramı çıkarılmış ve onun yerine içerikler ünitelerle organize edilmiştir. Ayrıca daha önce programda olan *Coğrafi Beceriler ve Uygulamalar* ile *Mekânsal Bir Sentez: Türkiye* öğrenme alanlarının kaldırıldığı görülmektedir. 2018 programında, sadeleştirme ve içeriği azaltma hedefine bağlı olarak bu öğrenme alanlarının çıkarıldığı ve ünite sayısının da dörde düşürüldüğü anlaşılmaktadır. Söz konusu durumun diğer bir gerekçesi de 2005 CDÖP ile ilgili yapılan *Doğal ve Beşerî Sistemler* öğrenme alanlarında bulunan kazanımların Türkiye ölçeğinde ayrı bir öğrenme alanı olarak (*Mekânsal Bir Sentez: Türkiye*) yer almasının tekrara yol açtığı eleştirisi olabilir ve bu değişik üniteler belirlenirken öğretmenlerden ve paydaşlardan gelen eleştirilerin dikkate alınması olarak da değerlendirilebilir (Şahin, 2019). Böylece 1941'den gelen Genel, Türkiye ve Ülkeler coğrafyası şeklinde konulara yer veren ve Türkiye coğrafyası kapsamında bölgesel içerik tasarımı da ortadan kalkmıştır. İçerik olarak 2018 programında yer alan ünite ve temel konular aşağıda Tablo 4'te sunulmuştur.

Ders programında öğrencilerin yaşadıkları dünyada görülen doğal ve beşerî olaylar, insan- doğa etkileşimi, uluslararası ilişkilerden kültürel mirasa kadar geniş konu başlıklarına yer verilmiştir. Bahsi geçen kavram ve konuların anlamlı öğrenilmesi durumunda coğrafya okuyazarı ya da coğrafi bilince sahip bireylerin yetişmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

İçerik olarak bakıldığında zengin olmakla birlikte iki ders saati içinde çok fazla kavram ve konuyu öğrencilere anlamlı öğretmenin zorluğu gözden kaçırılmamalıdır. Ayrıca sarmal olarak yapılandırılan programda öğrenciler 9 ve 10. sınıfta gördükleri özellikle doğal sistemlere ait birçok kavramı ileriki sınıflarda görmemektedir. Su kaynağı, iç ve dış kuvvetler, iklim tipleri bunlara örnek olarak gösterilebilir. Bu durum programın sarmal yapısı hakkında da soru işaretlerine neden olmaktadır. Programın amacı günümüz dünya sorunlarına çare olacak coğrafya okuyazarı bireyler yetiştirmek ise kültürel miras, sürdürülebilirlik, vatan bilinci, insan haklarına saygılı olma, daha fazla analiz ve değerlendirme yapabileme becerilerine katkı sağlayacak konu ve temaların daha çok 11 ve 12. sınıflarda olması, sayısal öğrencilerinin bu konuda eksik kalmasına neden olmaktadır. Sarmal yapının tüm programa dikey ve gittikçe genişleyerek (karmaşık olacak) yer verilmesi önerilebilir. 2018 CDÖP'te her ne kadar "Farklı ülkelerin son yıllarda benzer gerekçelerle güncellenen öğretim programları incelenmiş ve "Yurt içinde ve yurt dışında eğitim öğretim ve programlar üzerine yapılan akademik çalışmalar taranmıştır" (MEB, 2018, s. 10) şeklinde ifadelerle yer verilmiş olsa da bunlardan nasıl yararlandırıldığı ve elde edilen inceleme sonuçlarına dayalı olarak ne gibi değişim ve düzenlemeler yapıldığı açıkça belirtilmemiştir. Tablo 4'te görüldüğü gibi coğrafyanın farklı inceleme alanlarına yönelik birçok konu ve kavrama yer verilmiştir. Ancak haftada iki ders saati ile öğrenci merkezli, coğrafi becerileri işe

Tablo 3.
Coğrafya Dersi Öğretim Programının Temel Eksenleri/Bileşenleri (MEB, 2005; Öztürk, 2008)

Konum Analizi	-Yerler/alanlar -Türkiye -Bölgeler ve ülkeler	Coğrafi konuma göre ve uygun araç ve teknolojiler kullanılarak, incelenen konu/olayın gerçekleştiği yerin konumsal özelliklerini tespit edilmesidir. Ayrıca, yer, bölge ve dünya algısı kazandırmayı amaçlar.
Coğrafi temalar	-İklim, yer şekilleri, toprak, bitki, sular. -Nüfus, yerleşme, Ekonomi, politika, yönetim. -Çevre ve toplum	Coğrafya derslerinde bu ana konular ile ilişkili temel bilgi ve kavramlar, farklı ölçekteki mekân, yer, çevre bağlamında ele alınır. Bunlarla ilgili olarak dağılım, karşılıklı etkileşim, değişim ve mekânsal doku ve desenler incelenir.
Coğrafi beceriler	-Yöntemler -Teknikler -Uygulamalar	Coğrafi sorgulamalar, yukarıda belirtilmiş temalar ve temel kavramlara dayalı analizler gerçekleştirmek için gerekli olan becerilerdir.
Tutum ve değerler	-Doğaya yönelik -İnsana yönelik	Doğanın ve insan haklarının korunmasına, sürdürülebilir bir yaşam biçimini benimseme, kendi milleti için sorumluluklarını bilerek vatan bilinci ve sevgisini kazanma, bunun yanında farklı kültürel çeşitliğe saygılı ve yaşadığı dünyanın bir parçası olarak küresel yaşama değer verme şeklindeki farklı değer ve tutumlara yönelik tutum ve davranışları içerir.

Tablo 4.
2018 CDÖP'te Yer Alan Ünite ve Temel Konu/Kavramlar

Öğrenme Alanı/Ünite	Temel konu/Kavramlar	Sınıflar			
		9	10	11	12
Doğal Sistemler	Coğrafyanın kapsam ve gelişimi	X			
	İnsan-doğa	X			
	Dünyanın şekli ve hareketlerinin etkileri,	X			
	Coğrafi konum	X			X
	Atmosfer ve hava olayları	X			
	İklim ve iklim tipleri (Dünya ve Türkiye)	X			
	Harita bilgisi	X			
	Dünyanın içyapısı ve Tektonizma		X		
	Jeolojik devirler		X		
	İç kuvvetler ve etkileri*		X		
	Dış kuvvetler ve etkileri*		X		
	Kayaçlar*		X		
	Su kaynakları*		X		
	Topraklar*		X		
	Bitki örtüsü*		X		
	Ekosistemler				X
	Biyolojik çeşitlilik				X
	Madde döngüleri				X
	Ekstrem doğa olayları				X
Beşeri Sistemler	Yerleşmelerin oluşum ve gelişimi*	X			
	Yerleşme tip, dokuları ve dağılışı *	X		X	
	Yerleşmenin fonksiyonları*	X		X	X
	Nüfus, dağılışı ve gelişim**		X	X	X
	Göç*		X		X
	Ekonomik faaliyetler**		X	X	X
	Doğal kaynaklar*			X	
	Ekonomi politikaları*			X	
	İşlevsel bölgeler ve kalkınma*				X
	Ulaşım-Ticaret ilişkisi**				X
Turizm*				X	
Küresel Ortam: Bölgeler ve Ülkeler	Bölge	X			X
	Ulaşım		X		
	Kültür ve medeniyet			X	
	Türk kültürü			X	
	Uluslararası ilişkiler ve kaynakları**			X	X
	Bölgesel uluslararası örgütler			X	
	Jeopolitik**				X
Çevre ve Toplum	Doğayı kullanma/doğa üzerinde insan etkisi	X			
	Doğal Afetler ve koruma **		X		
	Çevre sorunları			X	X
	Sürdürülebilirlik			X	X
	Doğal ve Kültürel miras				X

*Türkiye; **Dünya ve Türkiye bağlamında konular incelenmektedir.

koşan öğretim uygulamaları yoluyla bu denli yoğun olan içeriğin anlamlı ve kalıcı olarak öğrencilere kazandırılmasının ne derece mümkün olacağı tartışmalıdır. Birçok ülkede olduğu gibi, programın temel kavram ve becerileri bir arada kullanmayı sağlayan temel soru ve temalara dayalı bir içerik tasarımının daha uygun olduğu düşünülmektedir.

2023 Eğitim Vizyonu belgesinde öğrencilerin üst düzey düşünme becerilerine, üretim ve kalkınma konusunda etkin rol oynayacak ve sorumluluk üstlenecek bireyler yetiştirmek için programların yapılandırılacağı; bir kanadı bilgi ve beceri diğer kanadı ise, manevi değerler olan iki ana eksenin birleştirilmesi benimsenmiştir. Bu düzlemde 2018 CDÖP'te yer alan yoğun içeriğinin, beceri ve değer eğitimine yeterli zamanın ayrılmasına engel oluşturduğu düşünülmektedir. Öğretim programının coğrafi bilgi, beceri ve anlayışın, yerel, ulusal ve küresel düzeydeki toplum, doğa ve çevrede meydana gelen değişim ve gelişim süreçleri ile ilgili temel konulara uygulanmasına imkân sağlaması tavsiye edilmektedir (IGU-CCE, 2013).

2018 CDÖP'te bütün eğitim sürecinin nihai gayesi ve ruhu olarak (MEB, 2018, s. 6) belirtilen değerlere, programda ayrı bir başlık ayrılmış olup tüm ilgili konularda yer verilmiştir. Değer ortaöğretim derslerinde olduğu gibi "adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik" kök değerler olarak programda yer almıştır. Günümüzde bireylerin dünyada huzur ve barış içinde yaşamasında değerlerin eğitimi ve kazanımı eğitim faaliyetlerinin vazgeçilmez bir unsurudur. Değerlere yer verilmesi olumlu bulunurken, öğretimi konusunda strateji, yöntem tekniklere yönelik herhangi bir örnek ya da açıklamaya yer verilmemiş olması eksiklik olarak belirtilebilir. İnsan haklarına saygı, çevreye duyarlık, çevreyi koruma (IGU-CCE, 1992), kültürel çeşitliliğe duyarlılık (IGU-CCE, 2000), doğal ve kültürel mirasa saygı, dayanışma gibi coğrafya eğitimi ile daha çok örtüşen değerlerin de programda bulunması gerektiği tavsiye edilebilir.

2018 CDÖP'te "Coğrafi Gözlem, Arazide Çalışma, Coğrafi Sorgulama, Zamanı Algılama, Değişim ve Sürekliliği Algılama, Harita Becerileri" şeklinde beceriler sıralanmış ve kısa açıklamalarla bu beceriler tanıtılmaya çalışılmıştır. Bu beceriler coğrafi bilgilerin uygulamasında ve belirli sorun ve problemlere cevap aramasında kullanılır. Beceriler içinde en kapsamlısı coğrafi sorgulama olup, sorgulama süreci, arazi incelemeleri ve gözlemleri, harita çizimleri ya da analizleri gibi eylemleri içerebilmektedir. Günümüzde coğrafyanın en önemli işlevlerinden biri mekânsal analiz ve planlamadır. Bunun coğrafya eğitimindeki en önemli yansımalarından biri ise mekânsal düşünme becerisidir. Özellikle CBS'ye ve mekânsal analize vurgu yapan bir programda bu beceriye yer verilmemiş olması önemli bir eksiklik olarak dikkat çekmiştir. 21. yy. becerileri ve programda belirtilen TYÇ temel yetkinlikleri bağlamında girişimcilik, "sosyal katılım", "sürdürülebilir çevre anlayışına uyum", "sosyal empati", "problem çözme becerisi", "karar verme" "eleştirel düşünme becerisi" gibi becerilere de programda yer verilmesinin sağlanması önem arz etmektedir.

Özellikle 9 sınıf öğrencilerinin iklim, dünyanın hareketleri ve sonuçları gibi konuları, ilk ve ortaokul kademelerinde sosyal bilgiler dersi kapsamında sınırlı olarak bulunması, 8. sınıfta coğrafya konularının kesintiye uğraması nedeniyle daha sonraki yıllarda öğrenmelerini olumsuz etkilemektedir. Genel olarak içeriğin günlük olması olumlu görülürken, mekânsal düşünme, uzaktan algılama, coğrafi sorgulama ile ilgili proje örnek ve uygulamalarına yer verilmemesi eksiklik olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 5.
2005 ve 2018 CDÖP'te Sınıf Düzeylerine Göre Kazanım Sayıları (MEB, 2005; 2018)

Öğrenme alanı / ünite	Sınıf düzeyleri ve Kazanım Sayıları								TOPLAM			
	9.SINIF		10.SINIF		11.SINIF		12.SINIF		2005		2018	
	2005	2018	2005	2018	2005	2018	2005	2018	f	%	f	%
Doğal Sistemler	15	13	7	17	4	4	3	2	29	19,7	36	27,7
Beşerî Sistemler	3	4	10	12	7	20	4	17	24	16,3	53	40,7
Mekânsal Bir Sentez: Türkiye	7	---	13	---	10	---	12	---	42	28,6	---	---
Küresel Ortam: Bölgeler ve Ülkeler	3	3	3	1	6	9	9	11	21	14,3	24	18,5
Çevre ve Toplum	3	2	3	4	14	7	11	4	31	21,1	17	13,1
TOPLAM	31	22	36	34	41	40	39	34	147	100	130	100
Haftalık ders saati	2	2	2-4	2	2-4	2-4	2-4	2-4				

2005 programında “öğrencilerin coğrafya bilimine ait temel kavramları öğrenmelerine dikkat çekilmiştir. Hazırlanan kavram haritalarının, öğrencilere kavram öğretiminde yol gösterici olması öngörülmüştür. Ayrıca, öğrencilerin çizdikleri kavram ve zihin haritalarından yararlanarak, kavram yanılgıları varsa, düzeltmelerine yardımcı olunması önerilmektedir” (Demiralp, 2017, s. 532). Ancak 2018 CDÖP'te kavram öğretimine yönelik açıklamalar bulunmamaktadır. Bu durum önemli bir eksiklik olarak belirtilebilir.

2018 programında kazanımların toplam sayısı programın güncellenme gerekçelerinde belirtildiği gibi bir önceki programa göre Tablo 5'te görüldüğü gibi azaltılmıştır.

2005 CDÖP'te toplam 147 olan kazanım sayısı, 2011 ve 2014 yılındaki güncellemelerle farklı sınıf düzeylerinde bazı kazanımların sayısı azaltılmış olup 140'a indirilmiştir (2011 yılında onuncu sınıf programındaki 4 saatlik derste kaldırılmıştır). 2018 yılındaki güncellemede, yapılan sadeleşirmenin büyük oranda “Çevre ve Toplum” öğrenme alanı üzerinde gerçekleştirildiği görülmektedir. Böylece 2018 CDÖP'te toplam 130 kazanım olacak şekilde sadeleşmeye gidilmiştir. 2005 programında ağırlıklı olarak Mekânsal Bir Sentez: Türkiye (%26,7), Doğal Sistemler (%19,7), Beşerî sistemler (%16,3) öğrenme alanlarına yönelik kazanımlara yer verilirken, CDÖP'te ilgili konuda 2018 Beşerî sistemler (%40,7) ve Doğal Sistemler (%27,7) ünitelerinin ağırlıkta olduğu bir yapı göstermektedir. Ülkeler coğrafyası ve Çevre ve toplum, sürdürülebilirlik ile ilgili konu/temalara yönelik kazanımlara %15 ten az oranda yer verildiği görülmektedir. Kazanım sayısının azalmasında, yapılan güncelleme ile programın sadeleşirmesini esas alan Millî Eğitim Bakanlığının yaklaşımı etkili olmuştur (Demiralp, 2017; Şahin, 2019). Programda genel amaçlar, ünite ve kazanımlar arasında bir uyum olduğu anlaşılmaktadır. Kazanım sayılarının azaltılması ile programın yükünün hafifletilmesi yerinde bir karar olarak düşünülmektedir. 9. sınıf düzeyinde temel kavramlara yeterince hâkim olmayan öğrencilerin aşırı konu yüklemesine maruz kalması farklı çalışmalarda da vurgulanmıştır (Alım, 2003; Artvinli, 2007). Dolayısı ile bu konunun dikkate alınması olumlu bir gelişme olarak görülmüştür. Ancak 10. sınıf düzeyinde yoğun bir içerik ile karşı karşıya kalmaları, konuların etkili öğretimi, coğrafi becerilere yer verilerek ders işleme konusunda sıkıntılara neden olabilecektir. Tüm öğrenciler 11 ve 12. sınıfta coğrafya seçemedikleri için, konu odaklı bir ders tasarımı, coğrafi bilinç/bakış açısına sahip ya da

coğrafya okuyazarı öğrencilerin yetişmesi yeterli olmayacaktır. Sarmal bir yapıda kurgulanan bu programda, öğrencilerden çoğu Türkiye'nin beşerî ve ekonomik yapısı ve jeopolitiği gibi temel kavramlara hâkim olmadan mezun olma durumu ile karşı karşıya kalmaları bir çelişki olarak dikkat çekmektedir.

Kazanımlarda yer alan fiil köklerinin çoğunlukla, “açıklar, çıkarımında bulunur, değerlendirir, ilişkilendirir, sınıflar, analiz eder” şeklinde olması öğrencilerin bilgiyi söylemesi, bilgiye sahip olması yerine bilgiyi kullanması, öğrenme sürecinin öznesi olarak öğrenciyi görme anlayışını destekler niteliktedir. Bu bağlamda programın hedefleri, temel felsefesi ve çağdaş eğitim yaklaşımı ile uyumlu olduğu belirtilebilir.

2018 CDÖP'te kazanımların sayısı önceki programa göre azaltılmış, sınırlı sayıda yeni kazanım eklenmiştir. Çıkarılan bazı kazanımların yeniden gözden geçilmesi gerektiği düşünülmektedir. Örneğin 2005 programında 9. sınıf düzeyinde yer alan “**C.9.1. Yaşadığı yerleşim biriminin coğrafi özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur**” ve “**C.9.2. Yaşadığı yerleşim alanının farklı zaman Periyotlarındaki değişim ve sürekliliğini coğrafi açıdan analiz eder**” kazanımları programdan çıkarılmıştır. Bu durum, coğrafya öğretiminde yakından uzağa öğrenme ilkesinin uygulanabilirliğini ve öğrencilerin coğrafyanın birçok konusunu bağlam temelli, yaşadıkları çevreyle ilişkilendirerek öğrenme fırsatı bulmalarını olumsuz etkileyecektir (Sözen, 2018). Ayrıca, öğrencilerin yaşadıkları mekânı ve ülkelerini iyi tanımalarına yönelik genel amaçla da çeliştiği söylenebilir.

Kazanımlar ile onlara yönelik açıklamalar arasında uyum konusunda sorunlar olduğu söylenebilir. 2018 programında yer alan **9.1.6. Haritayı oluşturan unsurlardan yararlanarak harita kullanır** kazanımına yönelik açıklamalar: (a) Harita projeksiyonlarına yer verilir, (b) Farklı harita türlerine ve kullanım amaçlarına yer verilir, (c) Ölçek ile uzunluk ve alan ilişkilerinde basit örneklere yer verilir şeklindedir. Bu açıklamalarda, öğrencilerin haritaları kullanmaları ile ilgili bir bilgi yer almamakta, sadece konu kapsamı ile ilgili çerçeve sunulmaktadır. Ayrıca bu kazanım ile öğrencilere “kanıt kullanma” ve “harita becerisi” kazandırılması da istenmektedir. Benzer örnekleri arttırmak mümkün olup kazanım ile uygulama arasında bağlantıyı ve eşgüdümü sağlamak için yapılan açıklamaların yeterli olmadığı görülmektedir. Bu bağlamda 2005 programında olduğu gibi kazanım kapsamında yapılacak etkinlik

örneklerine yer verilmesi, ilgili kavramlar, performans kriterleri ve ölçme değerlendirme örnekleri bir bütün olarak sunulmalıdır.

2018 CDÖP'te, günümüz bilgi-iletişim teknolojilerinin coğrafya konularının öğretiminde kullanılmasına ve Coğrafi Bilgi Sistemleri'nin (CBS) işe koşulabileceği kazanımlara yönelik açıklamalar mevcuttur (MEB, 2018, s. 14). Ancak doğrudan CBS ya da mekânsal teknolojiler ile ilgili bir kazanıma programda yer verilmemiştir. Sadece "9.1.7. Bilgileri haritalara aktarmada kullanılan yöntem ve teknikleri açıkla" ve "10.4.1. Afetlerin oluşum nedenlerini ve özelliklerini açıkla" kazanımlarına yönelik açıklamalarda; CBS, uzaktan algılama, mekânsal teknolojiler hakkında bilgilere yer verilebilir ya da bunların farklı problemlerin çözümünde etkilerine ilişkin örnekler verilebilir denilmektedir. Günümüzde gelişen mekânsal teknolojilere dayalı olarak coğrafyanın öneminin artması göz önüne alındığında, problem çözme ve planlama konusundaki açıklamaların programda sınırlı olduğu görülmektedir. Bu durum TYÇ ile ilgili temel yetkinlikler, coğrafi beceriler, programın genel amaçları ile uyumun yeterli olmadığını göstermektedir. Modüler, sorgulayıcı ve çağın gerektirdiği donanıma sahip bireylere vurgu yapan 2023 Eğitim Vizyonu belgesinde ortaöğretim ile ilgili genel kabullerine de uygun düşmemektedir. Sözü geçen teknolojilere yönelik donanım ve yazılım konusunda okulların fiziki alt yapılarının yetersizliğinin, öğretmenlerin bu konudaki yetkinliklerinin sınırlı olmasının ve kalabalık sınıfların engelleyici etkenler olarak öne çıktığı düşünülmektedir. Ancak, 2023 Eğitim Vizyon belgesinde sunulan, öğretmen eğitimi, müfredat ve okul yönetimlerini kapsayan bütüncül bakış açısı ile eksiklerin giderilmesi, coğrafya eğitiminin konu temelli bir yapıdan beceri ve araştırma sorgulama temelli bir yapıya kavuşması için gerekli adımların atılmasının bir zorunluluk olduğu düşünülmektedir.

Kazanımlarda öğrencilerin yaşadıkları dünyayı anlamalarına katkı sağlayacak, temel kavram ve konulara yer verildiği görülmektedir. Bu anlamda içerik ve konu olarak yeterli olduğu düşünülmektedir. Özellikle doğal ve beşerî sistemler ile ilgili konularda temel kavramlara genel olarak değinildikten sonra, dünya ve Türkiye ölçeğinde ardışık olarak verilecek şekilde kazanımlar sıralanmıştır. Ancak, Türkiye ve Dünya ölçeğinde kültürel, insani, ekonomik ve çevresel sorunları ve ulusal/uluslararası kuruluşların bu sorunlara ilişkin rapor ve çalışmalarını, analiz ve değerlendirmeye yönelik kazanımlara yeterince yer verilmediği görülmüştür. Coğrafyanın sorunların çözümünde üstlendiği rolleri incelemeyi destekleyen kazanımlara ihtiyaç duyulduğu belirtilebilir.

Kazanımların öğrencilerin seviyesine uygun, açık ve anlaşılır olduğu belirtilebilir. Zira konu ilgili yapılan bir çalışmaya katılan 377 coğrafya öğretmeninin 256'sı (%68) programda yer alan "kazanım ifadeleri açık ve anlaşılırdır" olarak kabul etmişlerdir. Aynı çalışmada öğretmenlerin %54'ü "Kazanımlarda bilişsel, duyuşsal ve psikomotor alanlara makul düzeyde yer verildiği", %57'si "Kazanımların sıralanmasında öncelik sonralık ilişkisine dikkat edilmiştir" %54'ü "Kazanımlarda bilişsel, duyuşsal ve psikomotor alanlara makul düzeyde yer verilmiştir" şeklindeki maddelere "tam katılıyorum" ve "çok katılıyorum" düzeylerinde yanıtlar vermişlerdir. Yine bu çalışmada öğretmenlerin çoğunun (%80) programda var olan kazanımlara ekleme ya da çıkarma yapılmasına gerek olmadığını düşündükleri belirlenmiştir. Ayrıca, öğretmenlerin 10. sınıfta kazanım sayısının fazla olduğu bunlardan bir kısmının 11. Sınıf düzeyine (ör: 10.1.15, 10.1.16, 10.1.17 nolu kazanımlar) aktarılabilirliği; enlem etkileri, Google.maps, yandex.maps ve büyükşehir belediyelerinin şehir rehberi online interaktif harita uygulamalarının kullanımına dönük olarak kazanımlar eklenmelidir gibi yorumlar yaptıkları

görülmektedir (Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, [TTKB], 2020, ss. 213-218). Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse kazanımlarda, becerilerin ve duyuşsal kazanımların ve 2018 yılı ile birlikte daha güçlü vurgulanan ve 2023 Eğitim Vizyonu Belgesi'nde de ön plana çıkan değerler eğitiminin ihmal edildiği düşünülmektedir.

2023 Eğitim Vizyonu belgesinde çağın gereklerinin farkında olan, ülkesinin kalkınmasında sorumluluk alan ve bu konuda gerekli yeterliklere sahip bireyler yetiştirmek vurgusu, programda "12.3.7. Ülkelerin gelişmişlik seviyelerinin belirlenmesinde etkili olan faktörleri açıkla; kazanımı ve "Ülkelerin gelişiminde inovasyon, girişimcilik ve dijitalleşmenin önemine vurgu yapılır" (MEB, 2018, s. 34) şeklindeki açıklamalarla örtüşmekte, programın güncel ve yeni gelişmeleri dikkate aldığı izlenimi oluşturmaktadır. Bunun yanında vizyon belgesinde kendi milli değer ve kültürünü benimsemesi yönündeki vurgulamaya benzer olarak, 2018 CDÖP'te bu konuya açık bir şekilde yer veren alan kazanım ve açıklamalara rastlamak mümkündür. Öğrencilerin kendi milli kimlik ve kültür havzalarını tanımlarına yönelik bu durum olumlu bir adım olarak değerlendirilebilir. Sözü edilen kazanım ve açıklamalar:

"11.3.3. Türk kültürünün yayılış alanlarını bölgesel özellikler açısından analiz eder.

(a) Türk kültürünün doğuşu, gelişimi ve özellikleri mekânla ilişkilendirilerek verilir.

(b) Türk kültürünü temsil eden başlıca maddi ve manevi unsurlara örnekler üzerinden yer verilir.

12.3.5. Türk kültür bölgeleri ile ülkemiz arasındaki tarihî ve kültürel bağları açıkla

(a)Kültür havzamızı oluşturan Türkistan, Kafkasya, Balkanlar, Ortadoğu ve Kuzey Afrika ile ülkemiz arasındaki tarihî ve kültürel etkileşime yer verilir" (MEB, 2018, s. 29-34) şeklindedir.

Türk Milli Eğitiminin genel amaçları doğrultusunda 2018 CDÖP'te öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve psikomotor özelliklerinin bir bütün olarak ele alınıp, programdaki genel amaç ve kazanımlarda bilgi, beceri ve değerlere yer verilmiştir. Ancak kazanımlarda yer alan bu üç temel unsurlar içinde beceri ve değerler yeterince açık ve anlaşılır olup olmadığı tartışmalıdır. Bahsi geçen çalışmada öğretmenlerin yaklaşık yarısı, kazanımlarda bilgi, beceri ve değerlere dengeli yer verilmediğini; kazanımlardan hareketle içerik sınırlarını belirlemede sorun yaşadıklarını belirtmektedir (TTKB, 2020, s. 219). Bu durumda kazanımların kapsam ve içeriklerini yorumlama, bir başka anlatımla kazanımların analizi konusunda öğretmenlerin hizmet içi eğitimle desteklenmesi, kazanımların belirlenmesi ve kapsamı konusunda daha geniş düzlemde konunun ilgili paydaşlarının görüşlerine daha fazla başvurulması yararlı olacaktır. Kazanımların sınır ve bileşenlerini daha netleştirme konusunda programda, kazanım analizlerine yer verilebilir. Kazanım analizi için farklı sınıf düzeylerinden kazanımlar seçilip, aşağıdaki sorular ile bunlara verilecek cevaplara ilişkin örnekler sunulabilir.

- "Kazanım hangi bilgi, beceri, değer ve tutumu kapsamaktadır?
- Kazanım dersin işlenmesi ile ilgili hangi sınırlamalar ve düzenlemeleri içermektedir?
- Kazanımda hangi ölçme ve değerlendirme yöntemleri kullanılabilir?
- Kazanım içeriğine uygun kurgu ve uygulama safhalarında hangi yöntem, teknik, etkinlikler ve materyaller kullanılabilir?" (Öztürk, 2008, s. 55)

Öğrencilerin hazırbulunuşluğu bağlamında, özellikle, harita bilgisi, konum, dünyanın hareketleri konularına ilk ve ortaokul programlarında sınırlı düzeyde yer verilmesi, öğrencilerin soyut olan bu konudaki kavramlarla ilk kez 9. sınıf düzeyinde karşılaşması sebebi ile ders saatinin arttırılması sağlanmalıdır. 9 ve 10. sınıfta içerik daha yoğun ve öğrencilerin birçok kavramla ilk kez karşılaştıkları dikkate alındığında haftada iki saatlik (toplam 72 saat) ders saatinin arttırılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Programın Öğrenme-Öğretme Boyutuna Yönelik Değerlendirmeler

Programda genel amaç ve kazanım ifadeleri doğrultusunda öğrenci merkezli, bireysel farklılıkları dikkate alan, coğrafi becerileri işe koşan ve değer odaklı bir öğretim tasarımı ön görülmüştür. 2005 programında coğrafi bilinç ve beceri vurgusu daha güçlü iken 2018 CDÖP'te beceri ve değerlerin daha çok ön planda tutulduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca yeni eklenen genel amaçlar ve kazanımlardan yola çıkarak Türkiye'nin konumu, sosyal, ekonomik, kültürel havzası, o noktada ilişkileri önceki programlara göre daha çok öğretim sürecinde ön planda tutulduğu görülmüştür. Programda öğrencilerin "araştırma yapma, sorgulama, keşfetme, problem çözüme, çözüm ve yaklaşımlarını paylaşım tartışma, kendi öğrenme hedeflerini belirleme ve diğer öğrencilerle çalışmalarına imkân sağlayan öğrenme ortamı oluşturulması (MEB, 2018, s. 14), aktif öğrenmeye yer verilmesi vurgulanmaktadır. Kazanım-beceri-değer ilişkisi kurulmuş, öğrenci merkezli öğretim uygulamaları ile kazanımlarla işaret edilen/eşleştirilen bilgi, beceri(ler) ve değer(ler) bütüncül bir şekilde öğrenciye kazandırılması hedeflenmiştir. Bu noktada öğrenciyi aktif bir şekilde öğrenme sürecinin öznesi kabul eden, sorgulama, yaşam ve bağlam temelli öğretim yaklaşımları; coğrafi bilginin uygulanabileceği gerçek yaşam problem ve senaryolarının kullanıldığı öğrenme-öğretim çevresi akla gelmektedir. Programın uygulanmasına yönelik genel açıklamalarda bu minvalde ifadeler yer verilmiş olsa da, kazanımların açıklamalarında bunlara yönelik bir vurguya ve yönlendirmeye açık olarak rastlanılmamıştır.

Yukarıdaki duruma benzer şekilde, programın uygulanmasına yönelik yapılan açıklamalarda, arazi gezilerine ağırlık verilmesi, çoklu öğrenme ortamı oluşturmaya yarayacak materyallerin kullanılması, CBS gibi mekânsal teknolojilerden yararlanılması, disiplinler arası bir yaklaşımla konuların ele alınmasını ve öğretimin planlanmasını istenilmesine karşılık; kazanım bazında bu noktalara ilişkin açıklamalara yer verilmediği ve gözlem yapar, sorgulama yapar, diğer disiplinlerle bağlantı kurar gibi kazanım ifadelerinin de programda yer almadığı görülmektedir. Bu durum programın hedeflerine ulaşma düzeyini ve uygulamada programın istenilen biçimde yürütülmesi bakımından sorunlara ve eksikliklere neden olabilmektedir. Kazanım bazında, öğrencilerin coğrafi bilgi ve becerilerini işe koşabilecekleri; arazi incelemeleri, saha çalışması, online kaynak ve mekânsal teknolojileri kullanabilecekleri ve projeler yapabilecekleri bağlayıcı ifadeler yer verilmemesi, hazırlık ve uygulaması zaman ve emek isteyen bu uygulamaların öğretmenler tarafından tercih edilmemesi gibi duruma yol açabilmektedir. Böylece öğrencilerin coğrafyanın temel inceleme sahası olan mekanla buluşması, öğrendiklerini günlük yaşamda davranışa dönüştürmelerine katkı sağlayacak öğrenme ortamı gerçekleşmeyecek; öğrenciler coğrafya dersini, ders kitabında yer alan bilgiler manzumesi olarak görecektir. Etkili bir coğrafya eğitimi için okul dışı öğrenme ortamları/sanal ortamlar, arttırılmış gerçeklik uygulamalarına mutlaka başvurulmalıdır. Ancak programda arazi çalışması, coğrafi sorgulama gibi okul dışı öğrenme

ortamlarında koşulacak beceriler yer almasına karşılık, sınıf dışı öğrenme ortamlarına işaret eden kazanım(lar) ve etkinlik örneklerine rastlanılmamıştır.

Güncel CDÖP'te "Bir taraftan farklı konu ve sınıf düzeylerinde sarmal bir yaklaşımla tekrar eden kazanımlara ve açıklamalara, diğer taraftan bütünsel ve bir kerede kazandırılması hedeflenen öğrenme çıktılarına yer verilmiştir" (MEB, 2018, s. 4) şeklinde ifade edilen öğrenme çıktıları sadece kavramsal çerçeveyi işaret etmektedir. Bu durum da öğretmenin olgu ve kavramlara daha fazla ağırlık vermesine, beceri ve değer boyutunda öğretim etkinliklerine derslerde yer vermeme eğilimine girmelerine neden olabilmektedir. Ayrıca yetkinlikler ve değerler bilgi ve becerileri davranışa dönüştürmede bir köprü görevi göreceği ifade edilmektedir (MEB, 2018). Dolayısı ile öğretim uygulamalarında bu köprü'nün kurulması talep edilmektedir. Ancak yetkinlikler ile beceriler arasındaki fark ve bağlantılar, bu yetkinliklerin kazandırılması kapsamında becerilerden farklı olarak nelerin yapılması gerektiği; önceki programda "*Türkçeyi doğru kullanma*" bir beceri olarak yer alırken, "*anadilde iletişim*" bir yetkinlik olarak yer alması örneğinde olduğu gibi, beceri ve yetkinlik/yeterlikler arasındaki tanımlama ve uygulamada nasıl bütünleştirileceği konularında net olmayan bir tablo olduğu düşünülmektedir.

Programda, kavram ve kavram öğretimi konusunda, net ve açık ifadeler yer verilmediği görülmüş olup, bu nokta önemli bir eksiklik olarak dikkat çekmiştir. Bunun yanında kavram yanlışlıklarında da programda bir değerlendirme yapılmamış olması, ön bilgilerin, eksik hatalı bilgilerin ve kavram yanlışlarının öğrenme üzerinde ne derece etkili olduğu, yeni öğrenmeleri etkilediği gerçeğinin göz ardı edildiğini göstermektedir. Öğretmenlerin kavram öğretimine odaklanmasını, olgulara değil onlara dayalı kavram ve genellemelere, öğrencilerin bu bilgileri kendilerinin oluşturmalarını sağlayacak öğretim yöntem ve tekniklerini kullanmalarını öneren açıklamalara programda yer verilmesi gerektiği düşünülmektedir.

2018 CDÖP'nin öğrenme öğretme süreci ile ilgili açık olarak belirtilen bir öğretim anlayışı bulunmamaktadır. Bütüncül bir bakış açısı ile öğrencinin kendi öğrenmesinden sorumlu olduğu, sürece aktif katıldığı, farklı öğrenme stilleri ve zekâ türlerine sahip öğrencilerin ilgi, yetenek ve ihtiyaçlarının göz önüne alındığı gibi ilkeler yer almakta ama temel anlayış, yaklaşım ifade edilmemektedir. Programda bu konuda netlik olmaması uygulayıcıların da dersleri tasarlarırken kafa karışıklığı yaşamalarına neden olabilmektedir.

2018 Coğrafya Dersi Öğretim Programında, Bilgi İletişim Teknolojilerinin (BİT) ve Coğrafi Bilgi Sistemleri'nin (CBS), ders bağlamında konularının öğretiminde kullanılması tavsiye edilmektedir. Ancak bu önerilerin gerçekleşmesi için okulların teknik donanım ve fiziki şartlarının yeterli olması, öğretmenlerin bu konuda yetkin olmaları gerekmektedir. Kazanımlarda doğrudan CBS gibi mekânsal teknolojilerin kullanımına dayalı sorgulama ve analiz ifadelerinin yer almaması, bu konuda öğretmenlere eksiklerini giderecek ortam ve eğitimlerin yeteri kadar sunulmamasına; dolayısıyla günümüzde coğrafyanın en güçlü yönü olan mekânsal/coğrafi sorgulama yapma konusunda en temel ve gerekli teknolojilerden yararlanılamamaktadır. Bu durumda programda sıklıkla vurgulanan coğrafi sorgulama gerçek manada derslerde yer bulmamakta; öğrenciler kendi hipotezlerini oluşturup hipotezleri test edecekleri veri, gözlem ve araştırma sonuçlarına ulaşmada, sonuçlarını raporlayıp sunarken harita gibi en etkili araç ve yöntemleri kullanmada sorunlar yaşamaktadır. 2023 Eğitim Vizyonu belgesinde

de içeriklerin gerçek yaşamla bağlantılı ve problem temelli olarak hazırlanması gerektiği açıkça vurgulanmaktadır.

Programın Ölçme ve Değerlendirme Boyutuna Yönelik Değerlendirmeler

Öğretim programlarının amaçları doğrultusunda gerçekleşme düzeyi, içerik tasarımının öğrenci seviyesine uygunluğu, önerdikleri öğrenme ortamının öğrenme çıktıları açısından başarısı, programa yönelik değerlendirme çalışmalarıyla ortaya konulmaktadır. Değerlendirme çalışmaları program geliştirme sürecinin bir parçası olarak yapılmaktadır. Programda, belirlenmiş olan özel amaç/kazanımların, öğrencilerdeki yansımalarını belirlemek amacı ile ölçme ve değerlendirmenin nasıl bir anlayış ve yöntemle yapılması gerektiğine yönelik bilgilere yer verilmektedir. Bu bağlamda 2018 CDÖP, öğrenciyi bütün yönleriyle (bilgi, beceri ve tutum) ele alan, ihtiyaç ve duruma göre farklı araç ve tekniklerin kullanılabilmesi, öğrencileri aynı terazide tartmaya karşı olan çok boyutlu bir ölçme değerlendirme anlayışını kabul etmektedir. Bireysel farklılıkları dikkate alan, öğretmen ve öğrencilerin aktif katılımının esas alındığı, ürün ya da sonuçtan çok tüm eğitim sürecinin dikkate alındığı, öğrencinin gelişim durumunu ve düzeyini farklı ölçme değerlendirme yöntem veya tekniği kullanarak ölçülmesinin vurgulandığı bir yaklaşım programda ortaya konulmuştur. Ayrıca, bireylerin ölçme ve değerlendirmeye konu olan ilgi, tutum, değer gibi özellikleri zamanla değişebileceğinden öğrenme süreci içinde değişimleri dikkate alan ölçümler kullanılması tavsiye edilmektedir. Bu durum "Akademik başarının ölçülmesinde kullanılan ölçütler ve değerlendirme biçimleri çeşitlendirilecektir", "Ölçme değerlendirmede süreç ve sonuç odaklı bütünleşik bir anlayış ortaya konulacaktır" şeklinde 2023 vizyon belgesinde belirtilen amaç ve hedeflerle örtüşmektedir (MEB, t.y., s. 35).

Programda öğretim sürecinde kullanılacak ölçme araç ve yöntemleri tercih etmede uygulayıcılara esneklik tanınmış olup, ölçme araçlarının gereken teknik ve akademik standartlara uygunluğuna dikkat edilmesi esas alınmıştır (MEB, 2018, s. 8-9). Ölçme değerlendirme uygulamalarıyla sadece kazanımların ne kadar öğretildiği değil, öğrenme sürecini desteklemek ve geliştirmek de hedeflenmektedir. Değerlendirme aracı olarak klasik araçlar kullanılabilmesi gibi açık uçlu sorulara, performans çalışmalarına ve projelere de yer verilmektedir. Bu açıklamaların ışığında; öğrenme sürecinin değerlendirilmesine imkân veren süreç odaklı ölçme ve değerlendirmeye vurgu yapılmaktadır. Bilgi yanında değer, tutum ve becerilerin değerlendirilmesini öncelemektedir (Demiralp, 2017).

Genel olarak ölçme değerlendirme anlayışı bakımından öğrenciyi sürecin içine katmış olması, bilgi, beceri ve değerleri birlikte değerlendirmeyi amaçlayan bütüncül bir yaklaşımın benimsenmiş olması, geleneksel ve alternatif yöntem ve tekniklerini içeren çeşitli, çok sayıda gerekli standartlara sahip ölçme değerlendirme yöntem ve tekniklerini süreç odaklı ve tekrarlanan bir şekilde kullanılması konularına yönelik açıklamalar yerinde ve doğru olarak değerlendirilebilir. Ancak söz konusu anlayışın uygulamaya geçmesindeki engel, merkezi yerleştirme (üniversite giriş) sınavları olarak karşımıza çıkmaktadır. Sınavlar, bir seferde ve çoktan seçmeli tek tip bir ölçme aracı ile gerçekleşmekte olup aslında tüm programının temel bileşenleri ve omurgasıyla da önemli çelişkiye neden olmaktadır. Bu sınavlarda değer, beceriye yönelik bir ölçüm yapılmamakta, öğrencilerin bireysel farklılıkları, kendilerini ifade etmede kullanılacak alternatif ölçme değerlendirme yaklaşımları dikkate alınmamaktadır. Dört yıl boyunca verilen eğitimin tüm boyutları ile değerlendirecek bir sınav içeriğinin olmaması öğrenci

ve öğretmende, programın değil, bahsi geçen sınavın öğretim sürecini yönlendirmesine neden olmaktadır. Bu noktada içerik ve düzey belirleme sınavları ile program arasında daha uyumlu bir yapının oluşturulmasına, derste elde edilen kazanımların daha doğru ve eğitim sürecinin tüm boyutlarını kapsayıcı bir değerlendirme yaklaşımına ihtiyaç duyulmaktadır. Aksi takdirde önerilen ile ulaşması gereken başarı değerlendirmesi arasında var olan çelişki ve karmaşa devam edecektir. 2023 Eğitim Vizyonu belgesinde "Çocuklarımızın her ders ve düzeyde yeterliliklerinin belirlenmesi, izlenmesi ve desteklenmesi için "Yeterlilik Temelli Değerlendirme Sistemi" kurulacaktır" ve "Farklı konu alanlarında yeterlilik tanımları yapılarak standartlar oluşturulacak, müfredatların bu standartlara uygunluğu sağlanacaktır" hedefleri doğrultusunda coğrafya dersi özelinde yeterliliklerin belirlenmesi gerektiği düşünülmektedir (MEB, t.y., s. 32). Bu yeterliklere bağlı değerlendirmeler ile yürütülen programın başarısı daha net ortaya konulacaktır.

Sonuç ve Öneriler

2018 CDÖP'te programın eğitim felsefesi ve öğretim yaklaşımı net olarak belirtilmediği ve program geliştirme süreçlerine ilişkin bilgilerin yer almadığı anlaşılmıştır. Ayrıca programın temel vizyonu konusunda da bir açıklamaya rastlanılmamıştır. Önceki programlardan farklı olarak Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi kapsamında yetkinliklere yer verilmiş; programdaki beceri sayısı artırılmıştır. 2018 CDÖP özel amaçlarında, ana tema olarak coğrafi bilgi ve kavramlar, yer ve mekân, ekolojik/çevre, beceri ve değerlere odaklanıldığı anlaşılmıştır. Genel olarak amaçlarda insan doğa arasındaki karşılıklı etkileşimi kavrayan, bu etkileşimin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi için gerekli bilgi, beceri tutum ve davranışlara sahip bireylerin yetiştirilmesi vurgulanmaktadır. Bunun yanında öğrencilerin, ülkesinin sahip olduğu kaynak/potansiyelini anlama, koruma ve verimli biçimde kullanma noktasından hareketle vatan bilincinin pekiştirilmesine çalışıldığı anlaşılmaktadır ancak CDÖP'te mekânsal teknolojilerin işe koşulmasını gerektiren bir amaca yer verilmemiştir. Dolayısı ile coğrafya derslerinde öğrencilere problem çözme, analiz ve sorgulama yapma gibi becerileri kazandırmak için yapılacak öğretim uygulamalarını sınırlandıran bir etki oluşturabilecektir. 2023 Eğitim Vizyon belgesinde eğitim programlarına teknolojinin bütünleştirilmesine yönelik tavsiye ve ilkelerle de bu durumun örtüşmediği belirtilebilir.

Programdaki kazanımların öğrencilerin seviyesine uygun, açık ve anlaşılır olduğu, ancak kavram ve kavram öğretimi ile ilgili programda açık ifadelerle yer verilmemesinin önemli bir eksiklik olduğu belirtilebilir. Konuların sınıf düzeyine dağılışı incelendiğinde; 9 ve 10. sınıfta doğal ve beşerî sistemlere ait konulara, 11 ve 12. sınıflarda ise uluslararası ilişkiler, çevre toplum ile beşerî sistemlerde yerleşmeler, ekonomik sektörler, bunların gelişim ve dağılışında etkili olan ulusal ve uluslararası etmenlerin incelenmesine ağırlık verildiği görülmektedir. 9 ve 10. sınıfta yeryüzünü oluşturan fiziki ve beşerî sistemlere yönelik temel kavramlar işlendikten sonra bunlara dayalı olarak farklı oluşan beşerî ve çevresel gelişmeleri analiz etmeleri şeklinde bir tasarım yapıldığı yorumuna ulaşılmıştır.

Programdaki ölçme ve değerlendirme anlayışının; bilgi, beceri ve değerleri birlikte değerlendirmeyi amaçlayan bütüncül bir yaklaşıma dayandığı belirlenmiştir.

Programın genel olarak nasıl olması gerektiği ile ilgili görüş ve öneriler aşağıda maddeler şeklinde belirtilmiştir:

- Programın vizyonu 2005 sonrası öğretim programlarında olduğu gibi "Coğrafi Bilinç", "Coğrafya Okuryazarı" ya da Coğrafi

Perspektif Kazandırma” şeklinde net olarak ortaya konulmalı. Ana temanın boyutları, özellikleri ve coğrafya dersi ile kazandırılan bu temel yapıya sahip bireylere neden ihtiyaç duyulduğu ve onların ne gibi yeterliklere sahip olmalarının beklendiği somut örneklerle açıklanmalıdır. “Coğrafya eğitimi ile nasıl bir insan profili hedeflenmektedir?” sorusu net olarak cevaplanmalıdır.

- Program hazırlanırken coğrafya eğitimi ile ilgili ulusal ve uluslararası çalışma, rapor ve proje sonuçlarından nasıl yararlanıldığı, paydaşların katkıları ile ilgili ve ihtiyaç analizinin nasıl yapıldığı net olarak ortaya konulmalıdır.
- Vatandaşlık, küresel vatandaşlık, kültürel çeşitlilik, sürdürülebilirlik kavramlarına programda açıkça yer verilmelidir. Bireylerin hem yaşadığı yerel çevrenin hem de tüm canlılarla birlikte insanlığın ortak evi olan küresel ölçekteki dünyanın sahip olduğu kaynak ve zenginlikler üzerinde kendisinden sonra gelecek olan nesillerin de hak sahibi olduğu vurgusu öne çıkarılmalıdır. Kendisi, ülkesi, tüm insanlar ve canlılar için yaşanabilir dünyayı oluşturma, var olanı koruma konusunda gerekli milli ve evrensel değer, bakış açısı ve sorumluk duygusunun öğrencilerde kazandırılması gerektiği güçlü bir şekilde vurgulanmalıdır.
- Programda temel ilkelere ne kastedildiği açık olarak belirtilmemiştir. Bunlar, bireylere kazandırılması amaçlanan temel perspektif ve beceriler ise, öğretimin genel amaçları ile birlikte değerlendirilmelidir.
- Kazanımlar ile konu başlıkları arasında uyum sağlanması ve her kazanıma ilişkin açıklamalarda bilgi, beceri ve değerlerin nasıl ele alınacağı ifade edilmelidir. Bütüncül bir öğretim tasarımına ilişkin örneklerle ve açıklamalara yer verilmesinin daha uygun olacağı düşünülmüştür. Bunun yanında her kazanıma ilişkin ders saati, ilgili kavramlar, örnek okuma parçaları ya da etkinlik örneklerine yer verilmesinin, programın anlaşılmasında ve uygulamasında kolaylık sağlayacağı düşünülmektedir.
- Program içinde üniteler arası (ders içi) ve diğer dersler arasında bağlantılar kurulması ve programda açıkça belirtilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca bu bağlantıların dikkate alınmasının öğrencilerinin hazırbulunmuşluk düzeyinin ve ön bilgilerinin ortaya konulmasında gerekli olduğu belirtilebilir.
- CDÖP’te temel kavramların 9. ve 10. sınıf düzeyinde zorunlu coğrafya dersleri içinde yer almasının gerekli olduğu, bu nedenle temel fiziki ve beşerî coğrafya konularının temel düzeyde ilk sınıflarda işlenmesi gerektiği önerilebilir. Böylece, bu sınıf düzeylerinde de ekonomik, siyasi, biyocoğrafya gibi temel alanlara yönelik kavramlar kazandırılmış olur.
- Programda temel beceri ve yeterliklerin içerik ve öğretime ilişkin açıklamalara yer verilmesi gerektiği düşünülmektedir. Ayrıca değer öğretim yaklaşımlarına ve öğretim stratejilerine ilişkin açıklamalara değinilmesinin gerektiği belirtilebilir.
- Programda kavram ve konuların sayısının fazla olmasının uygulamada araştırma-sorgulama yoluyla kazandırılması amacını olumsuz etkileyeceği düşünülmektedir. Kavramların seçiminde sınıf düzeyi ve öğrencilerin ön bilgileri dikkate alınarak, temel kavramlara ağırlık verilmeli ve içerik sadeleştirilmelidir.
- 2023 Eğitim Vizyonu belgesinde değerlendirme başlığı altında belirtilen *Yeterlilik Temelli Değerlendirme Sistemi* bağlamında CDÖP’te öğretim süreci sonunda öğrencilerde beklenen yeterlilik tanım ve standartlarının belirlenmesi gerektiği ifade edilebilir.
- Öğrencilerde yaygın olarak görülen kavram yanılgılarına karşı konu ve kazanım düzeyinde öğretmenlere uyarılar içeren açıklamalara yer verilmesinin faydalı olacağı belirtilebilir.
- Sürdürülebilirlik, çevre sorunları, kültürel ve biyoçeşitlilik gibi temel kavram ve bakış açılarını ağırlıklı olarak 11 ve 12. sınıflarda

verilmesi yerine tüm sınıf düzeylerinde dengeli dağıtılmasının gerekli olduğu düşünülmektedir.

- Mekânsal teknolojilerin (Google Earth, CBS gibi) mümkün olduğunca tüm sınıf ve temalarla ilişkilendirilmesinin, coğrafi sorgulamalarda bu teknolojilerin işe koşulmasının, öğrencilerin mekânsal analizler yapabilmeleri, yaşadıkları çevrede karşılaştıkları problemler ve sorunlara, günlük hayatlarında coğrafi bilgi ve bakış açısının uygulanabilirliğini anlamalarına yardımcı olacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda mekânsal teknolojilerin programda daha güçlü vurgulanması ve öğrenme ortamında kullanımını sağlamak adına, kazanım içeriklerinde doğrudan yer verilmesi gerektiği söylenebilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Declaration of Interests: The author has no conflicts of interest to declare.

Funding: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- ACARA. (2021). *Curriculum review guidelines paper* https://www.australiancurriculum.edu.au/media/7118/curriculum-review-guidelines-paper_feb-2021.pdf.
- Aksoy, B. (2003). Milli kimliğin kazanılmasında coğrafyanın önemi. *Türk Yurdu Dergisi*, 23(194), 55–59.
- Alım, M. (2003). *Dokuzuncu sınıf coğrafya öğretim programının öğretmen ve öğrenci görüşlerine göre değerlendirilmesi* [Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Alım, M., & Altaş, N. T. (2005). Coğrafya öğretmenlerinin 9. sınıf coğrafya dersinin içeriği ve öğretim süreci hakkında görüşleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 168, 173–187.
- Altay, İ., & Altay, L. (2001). Coğrafya öğretiminin ortaöğretimdeki yeri ve işlevi. C. Alkan (Ed.), *Coğrafya öğretimi* (vol. 416, s. 67-79) içinde. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Artvinli, E. (2007). *2005 Yılı 9. sınıf coğrafya öğretim programı: Öğretmenler açısından uygulanabilirlik düzeyi* [Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Aydın, F., & Güngördü, E. (2015). *Coğrafya eğitiminde özel öğretim yöntemleri*. Pegem Akademi.
- Bednarz, S. W., Heffron, S., & Huynh, N. T. (Eds.) (2013). *A road map for 21st century geography education: Geography education research (A report from the Geography Education Research Committee of the Road Map for 21st century geography Education Project)*. Association of American Geographers.
- Demiralp, N. (2017). Coğrafya öğretiminde programların tasarım ve program öğeleri açısından incelenmesi ve 2017 öğretim programı. 21. *Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(17), 521–545.
- DfE. (2014). The national curriculum in England Key Stages 3 and 4 framework document. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/840002/Secondary_national_curriculum_corrected_PDF.pdf.
- Engin, İ., Akbaş, Y., & Gençtürk, E. (2003). I. Coğrafya kongresinden günümüze liselerimizde müfredat programlarındaki değişimler. *Milli Eğitim Dergisi*, 157, 103–114.
- Geçit, Y. (2008). Cumhuriyet dönemi lise coğrafya öğretim programları üzerinde bir çalışma. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 18, 149–173.

- Geography Education National Implementation Project [GENIP]. (2012). *Geography for life: National geography standards* (2nd ed). National Council for Geographic Education.
- Girgin, M. (2001). Neden coğrafya öğreniyoruz? *Eastern Geographical Review*, 5, 127–143.
- Government of Ireland. (1999). *Primary school curriculum, Geography, Social, Environmental and Scientific Education [SESE]*. The Stationery Office. https://www.curriculumonline.ie/getmedia/6e999e7b-556a-4266-9e30-76d98c277436/PSEC03b_Geography_Curriculum.pdf.
- IGU. CGE. (1992). *International charter on geographical education, international geographical union*. <https://www.igu-cge.org/1992-charter/>
- IGU. CGE. (2000). *International declaration on geographical education for cultural diversity*. <https://www.igu-cge.org/2000-declaration/>
- IGU. CGE. (2007). *International declaration on geographic education for sustainable development*. <https://www.igu-cge.org/2007-declaration/>
- IGU. CGE. (2015). *International declaration on research in geography education*. <https://www.igu-cge.org/2015-declaration/>
- IGU. CGE. (2016). *International charter on geographical education*. <https://www.igu-cge.org/2016-charter/>
- Kaya, N. (2012). *Türkiye’de coğrafya eğitimi: Öğretim programı, öğretmen eğitimi ve ders kitapları boyutu* [Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimler Enstitüsü].
- Kızılcıoğlu, A. (2006). Coğrafya dersi öğretim programı hakkında düşünceler. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(16), 1–19.
- Marran, J. F. (2003). Geography: An essential school subject—Five reasons why. *Journal of Geography*, 102(1), 42–43. [CrossRef]
- Maude, A. (2010). What does geography contribute to the education of young Australians? *Geographical Education*, 23, 14–22.
- MEB.(t.y.). Mutlu çocuklar güçlü Türkiye 2023 Eğitim Vizyonu. http://2023vizyonu.meb.gov.tr/doc/2023_EGITIM_VIZYONU.pdf.
- MEB. (2005). *Coğrafya dersi öğretim programı*. Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- MEB. (2018). Coğrafya dersi öğretim programı. <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/2018120203724482-Cografya%20dop%20pdf.pdf>.
- Merriam, S. B., & Tisdell, E. J. (2016). *Qualitative research: A guide to design and implementation* (4th ed). Jossey Bass.
- MYK. (2015). Türkiye yeterlilikler çerçevesi. https://myk.gov.tr/images/articles/editor/130116/TYC_tebliğ_2.pdf.
- Öztürk, M. (2008). Coğrafya derslerinde planlama. R. Özey & A. Demirci (Eds.), *Coğrafya öğretiminde yöntem ve yaklaşımlar* (s. 23-56) içinde. Aktif Yayıncılık.
- Şahin, B. (2019). 2005 ve 2018 Coğrafya dersi öğretim programlarına yönelik karşılaştırmalı bir değerlendirme. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 17(1), 81–102.
- Şahin, B. (2020). *Uluslararası coğrafya birliğinin perspektifinden coğrafya eğitimi*. Pegem Akademi.
- Şahin, C. (2001). *Türkiye’de coğrafya eğitimi: Sorunlar-çözüm önerileri*. Gündüz Eğitim Yayıncılık.
- Salinas-Silva, V., Perez-Gallardo, P., & Arenas-Martija, A. (2015). Defining primary geography from teachers’ expertise: What Chilean teachers mean by geography. *Review of International Geographical Education Online*, 5(2), 166–184.
- Sözen, E. (2018). 2005 ve 2018 Coğrafya dersi öğretim programlarında (CDÖP) yapılan değişikliklerin karşılaştırılması. *Mediterranean Journal of Educational Research*, 12(26), 199–216. [CrossRef]
- Spurná, M., Knecht, P., & Svobodová, H. (2020). perspectives on geography education in the Czech national curriculum. *International Research in Geographical and Environmental Education*, 30(2), 1–17.
- Taş, H. İ. (2007). *Coğrafya eğitimi, tarih, standartlar, hedefler*. Aktif Yayınevi.
- TTKB. (2020). Öğretim programları değerlendirme raporu. https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_08/24113242_ogretimprogramlari_dr.pdf.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (10. Baskı). Seçkin Yayıncılık.